

KONGL. MAJ:TS BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

SKARABORGS LÄN

TILL

KONGL. MAJ:T

i underdänighet afgifna

FEMÅRS-BERÄTTELSE

för åren 1851, 1852, 1853, 1854 och 1855.

STOCKHOLM, 1857.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,

KONGL. BOKTRYCKARE.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Skaraborgs Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifna Femårs-berättelse för åren 1851, 1852, 1853, 1854 och 1855.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

SKARABORGS LÄN

TILL

KONGL. MAJ:T

i underdänighet afgifna

FEMÅRS-BERÄTTELSE

för åren 1851, 1852, 1853, 1854 och 1855.

STOCKHOLM, 1857.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,

KONGL. BOKTRYCKARE.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
§ 1. Länets allmänna beskaffenhet.....	3.
Hamnbyggnaden uti Lidköping.....	4.
Hamnbyggnaderne uti Mariestad och Hjo.....	4.
Hjo hamnbyggnad.....	5.
§ 2. Invånare.....	6.
Folkmängden.....	6.
Skara folkskolelärare-seminarium.....	10.
Skara veterinär-inrättning.....	10.
Degebergs landtbruks-institut.....	10.
Åtal för oloflig bränvinstillverkning eller försäljning.....	12.
Häktade personer.....	13.
§ 3. Näringarne.....	14.
Jordbruket.....	14.
Laga skiftesförrättningarne.....	15.
Utflyttningshjälp.....	15.
Utsäde och afkastning.....	16.
Skörden.....	18.
Markegångspriserne.....	19.
Ladugårdsskötseln.....	19.
Hästafveln.....	20.
Underhållne kreatur.....	20.
Bränvinstillverkningen.....	21.
Skogshushållningen.....	22.
Kronoparker.....	24.
Allmänningar.....	25.
Fällda rofdjur.....	26.
§ 4. Bergsrörelsen.....	27.
Grufva.....	27.
Masugn.....	27.
Stångjernssmide.....	28.
Kopparplåthammare.....	28.
Brunstensbrott.....	28.
Aluntillverkningen.....	29.
§ 5. Binärningar.....	29.
Fabriksanläggningar.....	29.
Qvarnstenar.....	30.
Kalk- och sandsten.....	30.
Kolning och tjärubräkning.....	30.
Linodling och beredning.....	30.
Landthandlande.....	31.
Handtverkare och gerningsmän.....	31.

§ 6. Politisk Författning.....	32.
6 fögderier.....	32.
Den ecklesiastika indelningen.....	32.
Hemmantalet.....	32.
Statens och allmänna inrättningars egendomar.....	32.
Skattebidragen.....	33.
Kostnaden för rustning och rotering.....	34.
Knekte-rotefrihetsmedel.....	34.
Taxeringsvärdet å egendomar, verk och inrättningar.....	34.
Allmänna krono-uppbörden.....	35.
Väghållningen.....	35.
Kronobrefbäringen.....	36.
Gästgifveriskjutsen.....	36.
Fångskjutsen.....	37.
Fattigvården.....	37.
Välgörenhets-inrättningar.....	39.
1:o. Hans Kongl. Höghet Prins Gustafs förening för vård af värnlösa och vanvårdade barn.....	39.
2:o. Barnhuset uti Lidköping.....	39.
3:o. Flybergiska stiftelsen i Mariestad.....	39.
4:o. Jacqueline Du Rietz' fattigförsörjning vid Lunds helsobrunn.....	40.
Sparbanker.....	40.
1:o. Mariestads sparbank.....	40.
2:o. Länets allmänna sparbank.....	40.
3:o. Lidköpings sparbank.....	41.
4:o. Sparbanks-inrättningarne för arbetarne vid Bromö glasbruk och Carlsfors alunbruk.....	41.
Polisen.....	41.
Sjukvården.....	41.
Sockenmagasinerna.....	42.
Länets brandstodsbolag.....	42.
Penningerörelsen.....	43.
Lagsökningar.....	44.
Exsekutiva auktioner å fastigheter.....	45.
§ 7. Städerne.....	45.
1:o. Mariestad.....	45.
2:o. Lidköping.....	46.
3:o. Skara.....	47.
4:o. Sköfde.....	48.
5:o. Hjo.....	48.
6:o. Falköping.....	48.

Tabellbilaga

Tabell för Landet af Skaraborgs Län
Tabell för Städerne inom Skaraborgs Län

**Underdånig Berättelse om tillståndet uti Statistiskt och
Ekonomiskt hänseende inom Skaraborgs Län, åren
1851 till och med 1855.**

§ 1.

Länets allmänna beskaffenhet.

I afseende å Länets läge och naturförhållanden återopas, till undvikande af obehöflig vidlyftighet, de uppgifter, som innefattas uti den sednast, eller för åren 1848, 1849 och 1850, afgifna berättelse. Dess rika tillgångar till en högst betydlig industriel utveckling äro redan der anmärkte. Om de väl begagnas, hvartill ock hågen synes vara allvarligt rigtad, samt lämpliga och behöfliga åtgärder för underlättandet deraf vidtagas, är det otvifvelaktigt att åkerbruk och boskapsskötsel inom orten, hvilka redan under den sednare tiden gjort stora framsteg, snart skola erhålla en ännu betydligare tillväxt.

I likhet med hvad uti föregående berättelser iakttagits, torde sådana allmänna företag, som för dylikt ändamål tillkommit, i sammanhang härmed böra omförmälas.

Den uti nyssnämnde berättelse omnämnda, af mig gjorda underdåniga framställning om förnyad undersökning angående möjligheten att vidtaga sådana åtgärder för *reglering af Wenerns vattenhöjd*, hvarigenom de betydliga öfversvämnin-garne å vissa delar af den till nämnda sjö gränsande mark, som ofta inträffat och medfört betydlig skada jemte hinder för markens odlande, skulle kunna förekom-mas och i hvilket afseende förslag redan år 1825 blifvit af numera aflidne Öfver-Direktören Hagström upprättadt, har den 7 December 1852 blifvit af Eders Kongl. Maj:t pröfvad. Derved har Eders Kongl. Maj:t, till understöd för en dylik under-söknings utförande, nådigst anvisat ett statsbidrag af 8,000 R:dr B:ko, under vil-kor att de, som för frågans utredande vore intresserade, förbunde sig att tillskjuta hvad derutöfver kunde erfordras. Sedan strandägarne uti såväl Skaraborgs, som Elfsborgs och Wermlands Län, ifrån de 2:ne sednare genom utsedda ombud, vid af mig utlyst sammanträde, antagit nämnde vilkor, har Eders Kongl. Maj:t den 22

Juli 1853 i nåder förordnat om berörde anslags utbetalande i då bestämd ordning, samt uppdragit åt Öfversten m. m. Ericson att leda utförandet af undersökningen. Densamma blef ock ofördröjligen derefter företagen och, enligt hvad som blifvit mig meddeladt, lärer betänkancket snart vara att förvänta.

Hamnbyggnaden uti Lidköping, som äfven omsförmäles uti nästföregående berättelse, blef år 1853 afsynad och godkänd. Den hade dock, på sätt uti nämnde berättelse upplystes, redan år 1850 blifvit så nära fullbordad, att den kunde för seglationen begagnas. Anläggningskostnaden har uppgått till 185,084 R:dr 33 sk. 7 rst. hvaraf 84,750 R:dr erhållits såsom statsbidrag och 35,000 R:dr såsom lån af Handels- och Sjöfartsfonden. Återstoden är dels tillskjuten af hamnbyggnadsbolaget och dels bestridd af hamnafgifterne. Denna hamnbyggnads stora gagn för staden och orten är redan ådagalagdt genom den mer och mer tilltagande spanmålsutskeppningen. Inslutne hamnafgifter hafva uppgått:

år 1851 till	11,672: 42.
» 1852 »	9,862: 9.
» 1853 »	8,826: 44.
» 1854 »	12,804: 38.
» 1855 »	16,902: 8.

Efter det Eders Kongl. Maj:t den 14 November 1851 nådigst beviljat ett anslag af 400 R:dr B:ko för undersökning om möjligheten att, genom *upprensning*, göra någon del af *Lida-ån* segelbar ifrån Lidköping, har denna undersökning blifvit verkställd af Kapiteuen vid Mekaniska Korpsen J. Westman. Dervid har blifvit utrönt, att en sådan upprensning kan verkställas till Närefors, nära 2 mil från Lidköping. Kostnaden derfor har beräknats till 80,909 R:dr för 6 fots djup och till 47,419 R:dr om djupleken skulle inskränkas till 4 fot. Som den betydligaste arbetskostnaden skulle uppkomma för sträckningen närmast Närefors, är särskild beräkning gjord för den händelse, att upprensningen icke blefve verkställd längre än till Sjötorp, 1½ mil, i hvilket fall kostnaden ansetts utgöra, för 6 fots djup, 25,166 R:dr 16 sk. och för 4 fots 13,885 R:dr. Vid särskilda sammanträden, hvartill de af Länets invånare, som kunde finnas derfor intresserade, varit kallade, har frågan om åtgärder för nämnde upprensningsarbetes utförande utgjort föremål för öfverläggning. Som emedlertid förslag under tiden uppstått om anläggning af *bi-bana* ifrån Lidköping till *vestra stambanan*, har, i afbidan å det resultat, hvartill detta förslag möjligen kan komma att leda, afgörandet af förstnämnde fråga blifvit uppskjutet.

De uti sednaste berättelse omnämnde *hamnbyggnaderne uti Mariestad och Hjo* äro fullbordade.

Till understöd för förstnämnde hamnbyggnads utförande, genom ett derför inom staden och orten bildadt bolag, täcktes Eders Kongl. Maj:t den 28 November 1851 nådigst bevilja ett anslag, motsvarande $\frac{3}{4}$:delar af beräknade kostnaden, utaf Handels- och Sjöfartsfonden, stort 34,890 R:dr, hvarjemte Eders Kongl. Maj:t sedermera, då anläggningskostnaden, till en del genom hamnens utvidgande utöfver hvad som förut varit afsedt, öfverstigit det uti förslaget beräknade belopp, nådigst bifallit ett lån ifrån nämnde fond af 10,000 R:dr B:ko. Hamnen blef till hufvudsakligaste delen fullbordad år 1854, fastän, i anseende till några smärre återstående arbeten, afsyningen först sistlidne år verkställdes. Hela anläggningskostnaden utgjorde vid afsyningen 53,260 R:dr 23 sk. 11 rst., hvartill sedermera kommit för en ytterligare anlagd hamnarm och vägar m. m. 3,444 R:dr 21 sk. 5 rst. samt inköp af ett mudderverk 2,600 R:dr B:ko. Hamnen är beräknad att, vid Wenerns vanliga vattenhöjd, hafva mer än tillräckligt djup för sådana fartyg, som kunna passera Götha och Trollhätte kanaler. Men då, enligt hvad känt är, nämnde sjös vattenhöjd under de sednare åren högst betydligt sjunkit, samt medeltalet deraf sistlidne år, enligt mig meddelade anteckningar vid Sjötorps kanalstation, förda ifrån och med år 1819, varit betydligt lägre än någonsin under denna tidrymd förekommit och med cirka 5 fot understigit medelhöjden åren 1851, 1852 och 1853, har detta högst ovanliga förhållande, som betydligt försvårat seglationen i allmänhet på Wenern och till dess hamnar, äfven utgjort hinder för mera djupgående fartyg att uti nyss nämnda hamn inlöpa och således hittills menligt inverkat på trafiken. Det fordras likväl endast ganska ringa förändring häruti, för att den rymliga och väl utförda hamnanläggningen skall fullkomligt medföra den nytta för orten, som dermed åsyftats. En betydlig spanmålsutskeppning har dock redan under sistlidne och innevarande år blifvit åstadkommen. Hamnafgifterne utgjorde sistlidet år, då nya taxans tillämpning vidtogs, 3,226 R:dr 40 sk. 8 rst. B:ko.

Till *Hjo hamnbyggnad* beviljade Rikets Ständer vid 1850 års Riksdag ett anslag af 50,000 R:dr B:ko. Denna anläggning, som sistlidet år afsynades, har kostat 66,060 R:dr 4 sk. 3 rst. B:ko. Hamnafgifterne uppgingo sistlidet år till 2,931 R:dr B:ko. Att den lättnad för kommunikationen, som med berörde hamnanläggning varit afsedd, kommer att särdeles fördelaktigt inverka på staden och orten kan med tillförlitlighet slutas af den erfarenhet, som redan vunnits under den korta tid hamnen varit begagnad.

En fråga, som under de sednare åren åter förekommit och är af stor vikt, icke blott för Länets sjökommunikationer, utan ännu mer för den betydliga seglationen till och ifrån andra orter, som på Wenern bedrifves, är upprensningen af det så kallade *Ulleredsundet* emellan Källandsö och fasta landet. Genom öppnandet af

en sådan kommunikation skulle nemligen den både längre och med betydliga svårigheter förenade segelleden igenom Ekens klippiga skärgård undvikas. Då denna sednare, under mörker och hårdt väder, icke utan äfventyr kan passeras, föranledes deraf, under den mörkare årstiden, icke ringa uppehåll och olägenheter och inträffa derstädes årligen olyckor. Förslaget att, medelst nämnde upprensning, bereda en ny, säkrare farled, hvarigenom och väglängden emellan Lidköping samt Götheborg blefve betydligt förkortad, har ock derföre omfattats med lifligaste intresse, icke blott af Länets invånare, utan äfven af dem å andra orter, som idka sjöfart på Wenern. Enligt ett för flera år tillbaka, under numera Öfversten m. m. Ericsons kontroll, upprättadt förslag, är kostnaden beräknad till omkring 80,000 R:dr B:ko I anledning af förnyad underdånig framställning om anvisande af statsanslag till berörde allmänt nyttiga företags utförande, har Eders Kongl. Maj:t den 8 Maj sistlidet år nådigst förklarat att, med afseende derå, att de uti saken intresserade icke erbjudit något särskildt bidrag dertill och å hvad i öfrigt förekommit, Eders Kongl. Maj:t för det då närvarande icke funne skäl vidtaga åtgärd för beredande af statsanslag för nämnde ändamål. Sedermera har likväl aktieteckning blifvit, såväl inom, som utom orten, öppnad för anskaffande af någon del af de erforderlige medlen och ärendet torde derföre, i dess sålunda förändrade skick, snart åter blifva understäldt Eders Kongl. Maj:ts nådiga pröfning.

§ 2.

Invånare.

Enligt sednaste berättelsen utgjorde *folkmängden* år 1850:

	Manspersoner.	Qvinspersoner.	Summa.	Skattfrie.	Deraf Betalande.
	95,180.	100,703.	195,883.	88,182.	107,701.
Mantalslängderne för de följande åren upptaga:					
år 1851	96,471.	101,836.	198,307.	89,376.	108,931.
år 1852	97,293.	103,227.	200,520.	90,402.	110,118.
år 1853	97,643.	103,463.	201,106.	90,831.	110,275.
år 1854	97,957.	103,985.	201,942.	90,760.	111,182.
år 1855	99,869.	105,550.	205,419.	93,517.	111,902.

Af de för sistnämnde år antecknade voro boende i:

	Manspersoner.	Qvinspersoner.	Summa.	Skattfrie.	Deraf Betalande.
Mariestads Stad . . .	954.	1,178.	2,132.	834.	1,298.
Lidköpings d:o . . .	1,232.	1,536.	2,768.	1,071.	1,697.
Skara d:o . . .	891.	1,135.	2,026.	857.	1,169.
Sköfde d:o . . .	467.	596.	1,063.	371.	692.
Hjo d:o . . .	409.	552.	961.	346.	615.
Falköpings d:o . . .	350.	429.	779.	290.	489.
Summa	4,303.	5,426.	9,729.	3,769.	5,960.
Norra Wadsbo Fögderi	11,630.	12,332.	23,962.	11,485.	12,477.
Södra d:o d:o	13,382.	14,303.	27,685.	12,852.	14,833.
Höjentorps Fögderi .	15,793.	16,474.	32,267.	14,715.	17,552.
Wartofta d:o .	14,721.	15,450.	30,171.	12,869.	17,302.
Skara d:o .	17,664.	18,551.	36,215.	17,024.	19,191.
Leckö d:o .	22,376.	23,014.	45,390.	20,803.	24,587.
Summa	95,566.	100,134.	195,690.	89,748.	105,942.

Folknummern har således under de 5 sista åren ökat med 9,536, hvaraf 4,689 mankön och 4,847 qvinkön. Af nämnde tillökning belöper på städerna 1,125 och på landsbygden 8,411. Beräknas den särskildt för de skattfrie och för de betalande, utgör den å de förre 5,335 och å de sednare 4,201, samt är således jemförelsevis störst för de skattfrie, då deremot förhållandet i detta hänseende var motsatt under den tidrymd, som sednaste berättelsen omfattade. Detta resultat har dock uppenbarligen varit föranlett af de vid sednaste Riksdagen fattade beslut, hvarigenom skattfriheten för personer tillhörande arbetsklassen blifvit utsträckt.

Berörde tillökning uti folkmängden utgör i medeltal 1,907 personer för året eller något mindre än under den period, som sednaste berättelsen omfattade, då den var 2,069 årligen. Men härvid bör tillika anmärkas, att förökningen var betydligast sistlidet år, då den uppgick till icke mindre än 3,477, så att på alla de föregående 4 åren endast belöpte 6,059.

Af ofvannämnde folkmängd för år 1855 utgjorde backstugusittare och in-hysesbjön:

	Äldre.		Hemmaparande barn.		Summa.
	Männer.	Qvinnor.	Mankön.	Qvinkön.	
Norra Wadsbo Fögderi	586	777	765	747	2,875
Södra Wadsbo d:o	1,244	1,658	1,319	1,501	5,722
Höjentorps d:o	1,648	2,108	1,680	1,809	7,245
Wartofta d:o	989	1,421	973	1,006	4,393
Skara d:o	224	299	480	498	1,501
Leckö d:o	657	880	994	1,117	3,648
Summa	5,348	7,143	6,213	6,678	25,382

Sammanlagda antalet utgör något mera än $\frac{1}{8}$:del af folkmängden på landtbygden.

Det förut vitsordade förhållandet, att Länets invånare i allmänhet äro fredlige och arbetsamme, har lyckligtvis fortfarit. De sista årens goda skördar och de höga priser, hvartill, i följd af liflig och fördelaktig export, alla landtmannaprodukter kunnat afsättas, hafva betydligt förökad välmågan hos Länets jordbrukare. Den redan förut befintliga hågen för odlingar och förbättringar uti åkerbruket har ock deraf ytterligare stegrats. Då de många arbeten, som deraf framkallats, fordrat ökad arbetsstyrka, har svårigheten att erhålla tillräckligt antal arbetare, i förening med prisstegringen å lifsförnödenheter, föranledt en högst betydlig tillökning uti arbetslönerne och, oaktadt berörde stegring, har således den arbetande klassens ställning märkbart förbättrats. Till nämnde tillökning har likväl äfven i väsendtlig mån bidragit det tillfälle till arbetsförtjenst, som yppats vid anläggandet af vestra jernvägstambanan, samt att, då nämnde arbete påbörjades, dagspenning och arbetsbeting så bestämdes, att dervid använde arbetare kunde påräkna vida högre aflöning, än den då inom detta Län vanliga.

De ofvannämnde höga priserna å alla landtmannaprodukter, under ymnig penningetillgång, hafva ock i ytterlig grad stegrat spekulationen på jordegendom. Försäljningsvärdet har derföre under sistlidne och synnerligast under innevarande år så stigit, att egendomar, som under de nästföregående åren blifvit inköpta till priser, som då ansågos höga, åter kunnat försälas med högst betydlig vinst. Dessa förhållanden hafva framkallat en allmän lockelse att sälja och köpa egendomar, utan att,

att, vid den svindel, som synes hafva bemäktigat sig sinnen, någon tillförlitlig kalkyl i allmänhet tyckes ligga till grund för köpeskillingarnes bestämmande. Älven om man bör kunna hoppas, att, då Svenska jordbrukets produkter nu, mera än förut, blifvit föremål för export och uppmärksamhet på allmänna världsmarknaden, de derigenom öppnade lättade utvägar till afsättning jemväl framgent skola fortfara och verka fördelaktigt, torde det derföre vara att befara, att om de under sista åren, påtagligen af tillfälliga orsaker, gängse höga spanmålspriser blifva nedsatte, samt lånetillgångarne något förminskas, sådant kommer att bringa mången af dem, som verkställt egendomsköp till högt pris, uti förlägenhet, hvarigenom en svår reaktion uti de nuvarande förhållanderne lätt skulle kunna inträffa.

För ungdomens undervisning finnes inom Länet ett fullständigt elementarläroverk uti Skara och en elementar-skola i Mariestad. De ordinarie lärarne äro vid det förra 17 och vid den sednare 3, hvarförutan till biträde vid undervisningen varit anställda, vid Skara läroverk 1 eller 2 och någon gång 3:ne duplikanter samt vid Mariestads skola 1 sådan. Antalet lärjungar har utgjort:

	åren	1851.	1852.	1853.	1854.	1855.
Vid Skara läroverk		285.	290.	294.	300.	311.
Vid Mariestads d:o		71.	74.	73.	67.	84.

Derjemte finnas uti Länets städer, en apologist-skola i Skara, en skola i Lidköping med 2:ne lärare, pedagogier i Sköfde, Hjo och Falköping samt folkskolor efter lankaster-metoden i samtliga städerna. Till bidrag för lärarnes aflöning vid dessa sistnämnda skolor i Mariestad och Lidköping täckes Eders Kongl. Maj:t, af egna medel, årligen lemna 100 R:dr B:ko för hvardera.

Inom samtliga landsförsamlingarne i Länet finnas folkskolor ordnade i öfverensstämmelse med föreskrifterne uti Kongl. Stadgan om folkundervisningen. Sistlidet år utgjorde dessa skolor 141 fasta och 47 ambulatoriske, och begagnades undervisningen i de förra af 11,103 och i de sednare af 4,439, eller tillhopa 15,742 barn. Af dessa hafva, i medeltal, ungefärligen $\frac{3}{4}$:delar dagligen varit närvarande; dock gäller härvid enahanda anmärkning, som uti sednaste berättelsen, att förhållandet emellan de inskrifne och de dagligen närvarande barnens antal varit betydligt olika i särskilda skolor.

Den till bidrag för berörde skolors underhållande anslagne folkskole-afgiften, till den del densamma kontant influtit och blifvit till vederbörande skolstyrelser anordnad, har utgjort:

år 1851	16,872: 46. 7.
1852	17,009: 44. —
1853	17,023: 14. 6.
1854	17,235: 31. 3.
1855	17,501: 40. 8.
	Summa 85,643: 33. —

Derjemte har, såsom understöd till lärarnes aflönande, för vissa skolor, af der- till afsedda allmänna medel anvisats:

år 1851	1,188: 22. 6.
1852	1,213: 16. —
1853	1,266: 32. —
1854	1,320: — —
1855	1,093: 16. —
	Summa 6,081: 38. 6.

Uti *Skara folkskolelärare-seminarium* har förhållandet med eleverne varit följande:

	Inskrifne.	Utexaminerade.
år 1851	41.	22.
1852	40.	12.
1853	49.	15.
1854	54.	15.
1855	48.	18.

Skara veterinär-inrättning har, efter det Rikets Ständer, vid sednaste riksdagen, anvisat af Eders Kongl. Majt föreslaget statsbidrag till lärarnes aflönande och elevers understödjande, erhållit ny organisation i öfverensstämmelse med ett af Eders Kongl. Majt den 20 Juli sistlidet år i nåder utfärdadt reglemente. Enligt detsamma har inrättningen nu 2:ne lektorer, af hvilka den ena tillika är föreståndare, och en adjunkt. Utom det att 7 elever, jemlikt aflidne Professorn Hernqvists testamente, på stället undfå fritt kosthåll under läroterminen, åtnjuta fem sådana stipendier af ofvannämnde statsanslag, så att 12 fri-elever numera underhållas. Inrättningens ränkebärande fond utgjorde vid 1855 års slut 11,700 R:dr, hvartill hör läggas cirka 1,000 R:dr B:ko af inbetalde lån, hvilka medel vid årets slut ännu icke kunnat åter göras fruktbarande.

Sedan föreståndaren för *Degebergs landbruks-institut*, Nonnen, uppsagt det med honom upprättade kontrakt, att upphöra den 1 Oktober 1852, har denna inrättning, i öfverensstämmelse med afslutadt nytt kontrakt, ifrån nämnde tid fortfarit blott såsom undervisningsanstalt för rättare-lärlingar, till lika antal, som förut, eller

24. Inrättningen har af den skicklige och nitiske föreståndaren fortfarande blifvit vårdad på samma förtjenstfulla sätt, som tillföre, samt således med skäl bibehållit det förut vunna förtroendet. Ifrån inrättningens stiftelse år 1834 till sistlidet års slut hafva derifrån utgått 187 elever och 263 rättare-lärlingar, utom 7 betalande elever.

I fråga om *sedligheten* inom Länet gäller i allmänhet enahanda fördelaktiga omdöme, som förr blifvit meddeladt. Det lyckliga förhållande bör dock anmärkas, att, i följd af sednaste lagstiftningen för bränvinstillverkningen och försäljningen, förbrukningen af bränvin högst betydligt aftagit och särskildt har förbudet emot bränvinsutskänkning vid marknader, auktioner och åtskilliga andra tillfällen då större folksamlingar inträffa, i nämnde afseende verkat särdeles förmånligt. De nitiska omsorger, som kronobetjeningen och öfrige åklagare egnat åt beifrandet af oloflig bränvinsförsäljning, synas ock, i förening med den numera stadgade strängare bestraffningen för dylika förbrytelser, hafva bidragit till förminskandet af lönnkrögeriet. Genom fortfarande uppmärksamhet och om socken-nämnden och öfrige för ordning nitälskande personer inom hvarje ort tillika lemna det understöd dervid, hvartill jag ansett mig böra både offentligt och enskildt uppmåna, är det jemväl att hoppas, att, fastän den vinst, som undgåendet af den höga beskattningen medför, numera innebär ännu större lockelse än fordom, det skall blifva möjligt att mer och mer utrota dessa lastens nästen.

Åtal för oloflig bränvinstillverkning eller försäljning hafva lemnat följande resultat:

	För oloflig bränvinsbränning										För oloflig bränvinsförsäljning									
	sakfällde personer.					ådomde böter i Riksdaler.					sakfällde personer.					ådomde böter i Riksdaler.				
	år 1881.	år 1882.	år 1883.	år 1884.	år 1885.	år 1881.	år 1882.	år 1883.	år 1884.	år 1885.	år 1881.	år 1882.	år 1883.	år 1884.	år 1885.	år 1881.	år 1882.	år 1883.	år 1884.	år 1885.
Norra Wadsbo Fögderi	2	3	1	2	8	50	101 ²	16 ²	45 ¹	399	67	59	61	103	82	1,350	930	1,700	2,050	1,485
Södra Wadsbo dito	2	6	3	15	39	50	175	94 ²	594 ²	1,816 ¹	54	83	101	109	91	960	1,610	2,010	2,330	2,130
Höjentorps dito	3	5	1	19	57	46 ²	106 ¹	16 ²	1,436 ²	3,723 ²	38	44	65	84	96	630	863 ³	1,410	1,683 ³	1,747
Wartofta dito	8	3	5	101	81	394	69	128	4,888 ¹	7,043	42	72	94	96	60	970	1,450	1,900	1,540	1,578 ³
Skara dito	—	—	1	17	15	—	—	25	480	765 ³	36	47	87	83	75	790	950	1,990	1,830	1,785
Leckö dito	1	—	—	7	15	13 ³	—	—	263 ¹	1,273	55	69	102	93	94	1,190	1,420	1,800	1,760	2,614
Mariestads Stad . . .	—	—	—	2	—	—	—	—	20	—	18	22	16	4	1	540	650	380	100	10
Lidköpings dito . . .	—	—	—	—	1	—	—	—	—	277	—	7	—	3	21	—	100	—	50	285
Skara dito . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	5	15	1	2	60	80	310	20	46 ³
Sköfde dito . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	6	—	60	—	80	200	—
Hjo dito . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1	—	—	40	—	30
Falköpings dito . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	1	20	20	10	20	10
Summa	46	45	11	163	216	854	451 ¹	278	7,423 ¹	15,297 ³	315	407	546	583	524	6,350	8,073 ¹	11,650	11,563 ³	11,721

I afseende å åtalen för olöflig bränvinstillverkning bör anmärkas, att de flesta skett för sådan, annars lofgifven tillverknings utövande på helgedag.

Enligt de vid länsfängelset förda journaler har förhållandet med der *häktade personer* varit följande:

	Ransaknings-fångar.				Straff-fångar för under-gående af										Förvarslöse.		Transport-fångar.		Bysatte.			Barn, som åtfölj sina mödrar.	Summa fångar.			
	För hvarjehanda grova brott.		För stöld.		För andra förbrytelser.		Dodsstraff.		Straff-arbete.		Spö eller Ris.		Fängelse vid vatten och bröd.												Enkelt fängelse.	
	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.											m.	q.
år 1851	25	8	109	17	2	—	—	—	—	—	22	—	240	28	182	68	131	26	279	11	9	—	17	1,178		
1852	80	11	227	40	13	—	—	—	—	20	4	302	39	267	103	152	27	254	11	12	—	22	1,554			
1853	43	9	132	16	18	1	—	—	—	23	2	304	32	385	147	128	21	187	9	9	1	28	1,495			
1854	12	4	100	19	30	2	—	—	—	19	1	150	15	312	167	116	12	193	17	7	—	13	1,189			
1855	6	8	75	9	17	—	1	3	1	13	—	186	20	208	93	91	15	191	16	2	—	8	960			
Summa	134	37	643	101	80	3	1	3	1	97	7	1,182	134	1,354	378	618	101	1,104	64	39	1	88	6,370			
Medium i hela tal Medeltalet under nästföretgående 3:ne år	27	7	129	20	16	1	—	1	—	19	1	236	27	271	116	124	20	221	13	8	—	18	1,275			
	19	3	103	14	11	1	—	—	—	14	—	222	15	191	87	126	43	208	6	6	—	23	1,062			

Under ofvannämnde 5 år har dagliga fångantalet varit högst i Mars och April månader 1853, då det tvänne gånger uppgick till 174, och lägst uti November sistlidet år, då det en dag utgjorde blott 47. Sedermera har likväl ännu lägre fångantal förekommit eller 38, hvartill det nedgått 2:ne dagar uti sistlidne Maj månad. Och förtjenar det tillika anmärkas, att antalet af inkomne fångar under detta år intill slutet af September månad endast utgjort 674, då det förlidne år, vid samma tid, uppgick till 863.

Vid jämförelse emellan förhållanderna under nu ifrågavarande 5 år och den period af 3:ne år, som sednast afgifne berättelsen omfattade, visar sig ett ej obetydligt högre medeltal för den förstnämnde tidpunkten. Detta har dock härrört af det särdeles höga fångantalet under åren 1852 och 1853 samt början af 1854, hvaremot detta sedermera så förändrats, att fångpersonalen under den följande tiden

varit vida mindre än medeltalet för nyssberörda 3:ne år. Det lyckliga förhållande, som sålunda under de sednare åren inträdt, synes vara en följd af de tillfällen till jemn och betydlig arbetsförtjenst, som under samma tid förefunnits. Sträckes jemförelsen längre tillbaka, eller till qvinqvennum 1843—1847, då medel-fångantalet utgjorde 1,404, så synes att detta var vida större än de här ofvan upptagne medeltalen för särskilda perioder af den derefter förflutna tiden.

Af personer, som å länshäktet undergått bestraffning för brott eller varit såsom försvarslöse häktade, hafva blifvit:

	till allmänt arbete dömde: med pass till hemorten försedde:	
år 1851	26	170
1852	38	270
1853	57	195
1854	20	134
1855	15	107

Enligt pass-journalerne utgöra de *pass*, som, förutom de sistnämnde, blifvit utfärdade:

	För resande.	För arbetsökande.	För till Amerika utflyttande.
år 1851	106.	202.	4 för 5 personer.
1852	97.	188.	96 » 298 »
1853	95.	196.	30 » 40 »
1854	93.	191.	84 » 182 »
1855	78.	144.	11 » 27 »
	Summa 469.	921.	225 för 552 personer.

§ 3.

Näringarne.

Jordbruket har, under den tid förevarande berättelse omfattar, erhållit en ständigt ökad utveckling. Betydliga odlingar hafva inom alla delar af Länet, der tillfälle dertill funnits, blifvit företagne och fortgått med rastlös ifver, så mycket som den ökade svårigheten att erhålla tillräckligt arbetsbiträde det medgifvit. Någon säker uppgift å dessa odlingars vidd kan naturligtvis svårligen åstadkommas, men, enligt de upplysningar, som, på sätt härefteråt omförmäles, blifvit sockenvis insamlade, äro de beräknade att under ofvannämnde tid hafva utgjort:

Uti Norra Wadsbo Fögderi		2,387	Tunnland.
» Södra Wadsbo dito		2,074	»
» Höjentorps dito		3,116	»
» Wartofta dito		3,000	»
» Skara dito		2,678	»
» Leckö dito		3,196	»
		Summa 16,451 Tunnland.	

Åt jordens ändamålsenliga skötsel egna ock Länets possessionater fortfarande synnerlig uppmärksamhet och dessa exempel följas mer och mer af allmogen, som numera ofta inköper äfven betydligare egendomar. En kraftig uppmuntran har jemväl vunnits genom de höga priser, hvartill, på sätt redan i det föregående blifvit anmärkt, alla landtmanna-produkter under de sednaste åren kunnat med lätthet afsättas.

Intresset för jordbrukets förkofran och önskan hos hvar och en att, oberoende af med-delägare, kunna på bästa sätt sköta sin jord, hafva ock beredt fortgång åt de derfor vigtiga *laga skiftesförrättningarne*. Resultatet af afslutade dylika förrättningar, hemmansklyfningar deruti inbegripne, har varit följande:

	Antal.	Förmed- lade män- tal.	Delägare.		Ägolotter.	Jordrymd i Tunn- landtal.	
			Qvar- boende.	Utflyttade.		Mätte.	Delade.
år 1851	126	152 ¹ / ₈	343	507	2,063	56,329	39,345
1852	112	135 ¹ / ₈	234	441	1,437	25,764	31,121
1853	129	153 ¹ / ₄	368	475	1,520	36,175	67,172
1854	111	96 ¹ / ₄	241	342	1,242	23,091	28,828
1855	143	168 ⁵ / ₈	369	479	1,675	40,158	45,267
Summa	621	706 ¹ / ₈	1,555	2,244	7,937	161,517	211,733
I medeltal	124	141	311	449	1,587	32,303	42,347

I fråga om skiftenas fortgång förtjenar särskildt att anmärkas, att inom Norra Wadsbo fögderi finnes numera endast en oskiftad by.

Såsom *utflyttningshjelp* till skiftes-delägare har af allmänna medel blifvit:

	beviljadt.	utbetaldt.
år 1851	7,898: 20. 1.	6,727: 46. 11.
1852	10,343: 9. —	3,487: 8. 2.
1853	6,585: 9. 1.	10,595: 9. 8.
1854	8,575: 23. 10.	8,002: 34. 1.
1855	12,991: 14. 5.	3,672: 9. 3.
	Summa 46,393: 28. 5.	32,485: 12. 1.

Både antalet och omfånget af skiftena under ofvannämnde tid hafva öfverstigit medeltalet af dem, som förekommit under den period, som sednast afgifne berättelsen omfattar. Enahanda förhållande, som då anmärktes, eller att dylika förrättningar varit i tilltagande, har således fortlarit.

I afseende å beräkningen af utflyttnings-understöden har Eders Kongl. Maj:t, i anledning af min derom gjorda underdåniga hemställan, genom nådigt Bref af den 15 Mars 1853, behagat att, med upphäfvande af det för Skaraborgs Län samt Skåne och Öland gällande stadgandet uti Kongl. Brefvet den 4 Maj 1827, om dessa understöds beräkning efter tunnlandtalet af den odlade eller odlingsbara jorden, nådigt bifalla, att dylika understöd jemväl uti nämnde delar af riket må utgå i öfverensstämmelse med föreskrifterne uti Kongl. Kungörelserna den 25 Juni 1830 och 25 Januari 1853, samt således inom vissa minimi- och maximi-belopp bestämmas i förhållande till hemmantalet. Berörde understöd kunna, i följd deraf, mera lämpas efter de uppkommande utflyttningskostnaderna och bättre motsvara deras bestämelse.

Att, i fråga om jordbruket, uppgöra någon tillförlitlig beräkning öfver *utsäde* och *afkastning*, möter de största svårigheter och är knappt möjligt. Hvad beträffar allmogen och ganska många af andra mindre jordbrukare, så äga de icke några anteckningar, hvarpå dylika uppgifter angående deras hemman skulle kunna grundas, om de ock voro benägna att dem meddela. Men mängden af de förra fruktar att lemna dylika upplysningar, under den oriktiga föreställningen, att sådant möjligen kunde medföra ökad beskattning. För att emedlertid kunna komma verkliga förhållandet så nära som möjligt, hafva Länsmännen erhållit föreskrift att socknevis, i samråd med ledamöter af socknenämnden eller andra pålitliga personer, uppgöra de nödige uppgifterne, efter de upplysningar angående förhållandet med hvarje hemman, som i berörde hänseende kunde erhållas, hvarjemte Länets invånare, med under rättelse om dessa uppgifters enda systemål att kunna bereda tillförlitlig kännedom om provinsens beskaffenhet, uppmanats att, för detta viktiga ändamåls befrämjande, beredvilligt lemna det biträde, som skulle kunna påfordras. De sålunda tillkomne uppgifterne hafva lemnat följande resultat:

	Förmedlade hemmanst. l.	Utsäde. Tunnor.							Medelafkastning. efter afdrag af utsädet. Tunnor.						
		Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Blandkorn.	Ärter.	Potates.	Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Blandkorn.	Ärter.	Potates.
Norra Wadsbo Fögderi	462 $\frac{1}{4}$	651	4,845	159	12,449	87	464	7,195	4,416	29,853	796	58,039	381	1,789	50,190
Södra Wadsbo dito	554 $\frac{15}{18}$	1,148	5,639	190	13,236	628	810	3,253	6,391	30,148	1,058	53,242	2,688	2,937	51,135
Höjentorps dito	892 $\frac{11}{12}$	419	3,282	1,568	22,309	748	786	15,572	1,892	41,476	6,626	75,703	2,752	3,422	102,449
Wartofta dito	346 $\frac{1}{2}$	111	6,707	1,629	25,363	1,051	239	18,093	472	28,375	7,358	77,006	2,987	1,051	101,798
Skara dito	932 $\frac{1}{2}$	831	6,030	2,913	30,463	3,136	1,013	11,826	4,937	36,970	13,636	95,733	11,586	4,669	67,510
Leckö dito	1,039 $\frac{1}{6}$	1,885	6,932	4,774	40,403	3,018	2,571	10,391	10,205	42,015	22,917	130,022	30,632	12,061	64,631
Summa	4,707 $\frac{11}{12}$	5,025	38,435	11,213	144,223	13,648	5,885	71,330	28,313	208,837	52,411	489,747	51,026	25,909	437,713
Mariestads stad . . .	669	20	95	10	100	40	10	130	100	370	50	400	200	50	1,040
Lidköpings dito . . .	872	9	80	3	249	—	—	15	72	720	21	996	—	—	120
Skara dito . . .	1,231	30	100	100	100	150	25	75	210	800	600	450	750	125	300
Sköfde dito . . .	871	4	136	20	277	18	16	392	17	618	82	1,111	74	129	3,925
Hjo dito . . .	960	15	222	3	384	30	15	508	80	1,776	12	1,152	122	91	4,372
Falköpings dito . . .	1,274	—	43	84	348	88	12	85	—	142	424	1,044	344	48	510
Summa	5,907	78	676	220	1,458	326	78	1,205	479	4,626	1,189	5,153	1,490	443	10,467
Summa Summarum	—	5,103	39,411	11,433	145,681	13,974	5,963	72,535	28,792	213,463	53,600	494,900	52,516	26,352	448,180

Jemlikt förestående sammandrag skulle afkastningen för hela Länet, efter förhållandet sistlidet år, kunna beräknas till 242,255 tunnor höstsäd och 627,568 tunnor vårsäd, eller tillhopa 869,623 tunnor, då densamma deremot uti de till grund för sednaste berättelsen inkomne uppgifter endast upptogs till 204,560 tunnor af det förra och 479,085 tunnor af det sednare slaget, eller tillsammans 683,445 tunnor. Att, i följd af odlingar och åkerbrukets äfven i öfrigt fortgående förbättring, spanmålsafkastningen under de sednast förlutne fem åren betydligt ökat sig, är otvifvelaktigt; men att en dylik tillökning skulle vara så stor, som nysnämnde skiljaktighet, kan icke antagas. Till en stor del måste således den anmärkte förhöjningen vara en följd deraf, att den nu, på ofvanomförmälde sätt, åstadkomne beräkningen varit något tillförlitligare, än de föregående, och vid betraktandet af de dervid upptagne quantiteter synes den ock vara verkliga förhållandet närmare.

Enligt de afgifne berättelserne angående årsväxten har skörden ansetts i allmänhet hafva varit af följande beskaffenhet:

	Hvete	Råg.	Korn.	Ärtor och annat trindsäde.	Hafra och blandsäd.	Potates.	Höskörden.
år 1851	medelmåttig.	nära medelmåttig.	medelmåttig.	under medelmåttan.	omkring medelmåttig.	klen, nära missväxt.	något öfver medelmåttan.
1852	något öfver medelmåttan.	medelmåttig.	öfver medelmåttan.	medelmåttig.	fullt medelmåttig.	öfver medelmåttan.	rik.
1853	klen, nära missväxt.	under medelmåttan.	medelmåttig.	god.	medelmåttig.	rik.	$\frac{1}{3}$:del under medelmåttan.
1854	något mera än medelmåttig.	fullt medelmåttig.	under medelmåttan.	under medelmåttan.	under medelmåttan.	något mera än medelmåttig.	något under medelmåttan.
1855	fullt medelmåttig.	något öfver medelmåttan.	något öfver medelmåttan.	nära medelmåttig.	medelmåttig.	$\frac{1}{4}$:del under medelmåttan.	medelmåttig.

Markegångspriserne å nedannämnde räntepersedlar och dagsverken hafva af Länets deputerade varit sålunda bestämda:

	1 Tunna Hvete.	1 Tunna Råg.	1 Tunna Korn.	1 Tunna Hafre.	1 Tunna Ärter.	1 L&S Smör.	1 L&S Ost.	1 vinter- lass hö å 40 L&S.	1 årligt dags- verke.
För år 1851	15 16	11 16	8	4 32	15 16	8 32	2 40	9 32	21 4
» » 1852	12	9 16	7	3 32	10 32	8 32	2 40	6 32	20
» » 1853	17 16	11 32	8 32	5	10 32	6	3	13 16	21 4
» » 1854	15 16	10	7	5 16	10	6	3	15 26 8	24
» » 1855	20	14	10	6 32	15 16	7 16	3 32	18	29 4
Summa	76	56 16	40 32	25 16	58	30 32	15 16	60 10 8	2 20
Deraf medium utgör	15 9 7	11 12 10	8 6 5	5 3 2	11 23 10	6 6 5	3 3 2	12 2 2	25 2
För de nästförut- gångne 3:ne åren utgjorde medium	11 5 4	7 37 4	5 29 4	3 8	8 16	8 32	2 40	9 5 4	20 11

Några af dessa prisbestämningar hafva dock vid Kongl. Kammar-Kollegii pröfning blifvit förändrade. Af ofvanupptagne jemförelse visar sig att, under den period, som denna berättelse omfattar, en betydlig prisstegring å alla ränte-titlarne inträffat. De uti sednast afgifne berättelse uppgifne priser voro deremot lägre å spanmål, än under det då nästförutgångne qvinquennium, men något högre å smör och dagsverken, hvarå prisstegringen således oafbrutet fortgått.

Det så kallade årspriset, som, enligt Kongl. Kungörelsen den 11 Maj 1855, bestämmes för att ingå uti det medelpris, hvarest hemmansräntor och kronotionage böra lösas, har år 1855 för de uti detta Län förekommande räntepersedlar, i förhållande till de under samma års vinter och nästförutgångne höstmånader, blifvit fastställt för 1 tunna råg till 10 R:dr 16 sk.; 1 tunna korn 8 R:dr 16 sk. och 1 lisp. smör 7 R:dr.

Ladugårdsskötseln har fortfarande varit föremål för ökad uppmärksamhet hos ortens ståndspersoner. Deremot kan förhållandet hos allmogen sägas vara nära enahanda, som förut, och en förändring deruti hindras betydligt genom svårigheten att, utom i städernas grannskap, afsätta eller tillgodogöra de oftast ringa kvantiteter mjölk, som allmogen har att tillgå utöfver eget behof. Om personer å landsbygden företogo sig beredning af smör och ost, med beräkning att dertill uppköpa mjölk uti den närmast kringliggande trakten, skulle dock en sålunda öppnad tillgång till mjölkafsättning, äfven ifrån ladugårdarne å de mindre egendomarne, säkerligen åstadkomma betydlig uppmuntran till dessa ladugårdars förökande och omsorgsfullare skötsel.

Det inom Länets befintliga, å Gammalstorps egendom i Åse härad förlagda *stam-holländeri*, bestående af 2 tjurar och 20 kor af Ayrshire-race, fortfar att vara

väl vårdadt och de djur, som derifrån försäljas, äro vanligen mycket eftersökte och betalas med höga priser.

Förhållandet med *schäferierne* är enahanda med hvad uti sednaste berättelsen omförmäldes, eller att de icke äro af betydighet och att något egentligt intresse för dem icke synes förefinnas.

I afseende å *hästafveln* gäller samma omdöme, som uti sednaste berättelsen, eller att den är god och att i vissa delar af Länet deråt egnas mycken omsorg, äfven af allmogen. De bästa hästarne säljas vanligen vid 3 å 4 års ålder, samt då ofta till remonter. Priserne hafva under de sednare åren vanligen varit höga. Inom Länet har år 1852 bildats en förening till hästafvelns förbättrande, hvilken inköper goda beskällare, som sedermera utlemnas till begagnande, under vilkor att emottagaren inlöser hingsten emot visst belopp, som betalas med en femtedel hvarje år. På detta sätt hafva 11 stycken hingstar blifvit inköpta och på lämpliga ställen inom Länet placerade. Derjemte ankomma årligen hingstar ifrån Strömsholms stuteri, hvilka stationeras i olika delar af Länet. Antalet deraf har varit åren 1851, 1852 och 1855 — 4, år 1853 — 6 och år 1854 — 8 stycken.

På sätt uti sednaste berättelsen är omförmäldt, uppfödas *svinkreatur*, i större mängd, uti vissa delar af Länet, särdeles inom Wadsbo och Kåkinds härad, i följd hvaraf betydliga partier släsk afsättas till andra orter.

Enligt inkomne uppgifter är antalet af de inom Länet underhållne kreatur sålunda beräknadt:

	Hästar.	Oxar.	Kor.	Ungboskap.	Får.	Svin.	Getter.
Norra Wadsbo Fögderi	1,069	4,710	9,315	4,406	11,753	3,760	216
Södra Wadsbo dito	1,726	5,426	9,304	4,937	12,004	3,042	31
Höjentorps dito	2,960	6,609	11,261	5,962	15,971	3,875	—
Wartofta dito	3,254	6,881	11,750	7,113	16,575	4,476	28
Skara dito	4,574	5,715	10,295	6,977	16,446	5,625	3
Leckö dito	7,047	4,426	14,051	7,900	21,794	8,069	—
Mariestads Stad	68	74	181	8	67	154	—
Lidköpings dito	57	11	260	—	5	32	—
Skara dito	65	40	100	10	40	120	—
Sköfde dito	45	52	169	13	78	106	—
Hjo dito	55	30	270	45	20	84	—
Falköpings dito	43	80	85	43	88	26	—
Summa	20,963	34,054	67,038	37,414	94,838	29,349	278

I afseende å bränvinstillverkningen och afgifterne derfor förekomma följande förhållanden:

	Redskap.										Pannerymds- avgift.		
	1:a klassen.		2:a klassen.		3:e klassen.		4:e klassen.		5:e klassen.				
	Panne- rymd. Antal pannor.	Panne- rymd. Antal pannor.	Panne- rymd. Antal pannor.	Panne- rymd. Antal pannor.	Panne- rymd. Antal pannor.	Panne- rymd. Antal pannor.	Panne- rymd. Antal pannor.	Panne- rymd. Antal pannor.	Panne- rymd. Antal pannor.	Panne- rymd. Antal pannor.			
För år 1851	2,356	40,662	22	837	64	1,368	7	199	—	—	28,560	29	10
» » 1852	1,909	35,245	24	856	29	475	49	891	—	—	28,085	33	11
» » 1853	2,014	35,937	65	2,261	30	573	58	1,239	—	—	31,400	3	6
» » 1854	2,102	37,359	221	7,493	34	1,109	101	3,639	—	—	19,793	47	11

Att afgiften för år 1854, oaktadt såväl antalet begagnade pannor, som pannerymden, var högre än föregående året, likväl uppgick till så ringa belopp, härrör deraf att tillverkningen var inställd under en del af året.

För år 1855, då den nya lagstiftningens tillämpning vidtog, har resultatet deraf visat sig sålunda:

53 större brännerier begagnades med en tillverkning af 934,637 ½ kannor, hvar- före afgiften utgjort	311,345: 40. —
hvertill kommit tillökning för öfverskotts-tillverkning	10,771: 42. —
så att afgifterne uppgått till sammanlagdt	322,317: 34. —

För mindre brännerier anmäldes:

241 pannor, utan mäskevärmare, om tillhoppa 4,803 kannors rymd.

29 dito med dito » 522 » »

S:a 270 pannor.

S:a 5,325 kannors rymd.

deraf afgifter debiterats med 57,204: 24. —

I följd af afsägelser hafva dock afgått 4,331: 12. —

så att erlagde utgifterne utgjort 52,873: 12. —

Enligt sednast afgifne berättelsen utgjorde år 1850 sammanlagda antalet begagnade pannor 2,807 stycken med en rymd af 50,515 kannor och år 1853 var antalet 2,458 med 49,600 kannors rymd. Någon minskning hade väl således ägt rum uti antalet, men sammanlagda rymden var dock nära lika stor. Härvid bör likväl anmärkas, att då fråga uppstod om förändring uti bränvinslagstiftningen och bestämmande af högre afgifter, ökades år 1853 den anmälda redskapen till både

antal och storlek, hvilken tillökning blef ännu betydligare år 1854, för att begagna tidpunkten innan den nya författningen kunde blifva beslutad. Sker åter jemförelsen emellan år 1850 och år 1852, visar sig derföre ett helt annat resultat, ty sistnämnde år utgjorde det begagnade panne-antalet endast 2,011 med en rymd af 35,445 kannor. Den uti föregående berättelser anmärkte successiva minskning hade således dittills fortgått. Huru betydlig och hastig den varit synes då man erinrar sig att år 1843 utgjorde panne-antalet 5,119 med 88,231 kannors rymd.

Kostnaderne för kontrollen å bränvinstillverkningen uti större brännerier år 1855 hafva utgjort:

Aflöning och rese-ersättning till öfverkontrollören och kontrollörerne	16,975: 5. 7.
Aflöning till vittnen	2,405: — —
Provisioner m. fl. utgifter	1,232: 24. 2.

Tillsammans 20,612: 29. 9.

Såsom ägande sammanhang med resultaten af den nya lagstiftningen för bränvinstillverkningen anmärkes, att gammal bränvinsredskap blifvit, efter derför bestämda pris, inlöst för ett belopp af 9,992 R:dr 17 sk. Sedan densamma, jemlikt erhållen föreskrift, blifvit på auktion försäld, har, efter afdrag af transport- och försäljnings- m. fl. kostnader, derför influtit 7,833 R:dr 40 sk. 2 rst., så att förlusten uppgått till 2,158 R:dr 24 sk. 10 rst.

Minuterings- och utskänkningsavgifterne för försäljningsåret ifrån och med den 1 Oktober eller 1 November 1855 hafva utgjort:

	för beräknadt kannetal.	avgiftbelopp.
Uti Mariestads stad	20,511.	4,022: 32. —
» Lidköpings dito	28,928.	5,832: — —
» Skara dito	10,540.	2,101: 32. —
» Sköfde dito	10,002.	1,993: — —
» Hjo dito	9,025.	2,008: 16. —
» Falköpings dito	6,400.	1,466: 32. —
Å landet	20,872 $\frac{2}{3}$.	5,218: 8. —
	106,278 $\frac{2}{3}$.	22,642: 24. —

Af dessa avgifter, efter afdrag af bestämda provisioner, har Länets Hushållnings-sällskap åtnjutit 4,519 R:dr 21 sk. 3 rst.

Vid 46 gästgifverier på landet har utskänkningsrättigheten för ofvannämnde tid bibehållits, men sedermera hafva ytterligare afsägelser deraf ägt rum.

Hvad *skogshushållningen* beträffar, är förhållandet hufvudsakligen enahanda, som uti sednast afgifne berättelse blifvit omförmäldt. De enskilda skogarne hafva i allmänhet fortfarande blifvit strängt anlitade samt på flera ställen nästan helt och

hållet afverkade Svårigheten att erhålla ved och andra skogseffekter har ock under de sednare åren märkbart ökats, samt priserne, i följ deraf, mer och mer stegrats. På lika sätt, som uti sednaste berättelsen blifvit anmärkt, har likväl äfven under den period, som nu är i fråga, en och annan egendomsägare vidtagit åtgärder för införande af en rationel skogshushållning. Hvad beträffar skogarne å Statens till boställen anslagne eller under arrende upplätne egendomar, så har å Länsstyrelsens sida fortfarande iakttagits, att föga anstalt derom, att desamma, i den mån sådant kunnat medhinnas, blifvit till trakthuggning indelade. Då det visat sig, att den ordinarie jägeristats-personalen haft föga tillfälle att, jemte behörigt fullgörande af sina tjensteåligganden, utföra dylika förrättningar, hafva, uppå derom af mig gjorda framställningar, först en och sedermera, efter dennes afgång, under innevarande år tvänne extra öfverjägare blifvit af Eders Kongl. Maj:ts nådigst förordnade att inom Länet tjenstgöra. De å ofvannämnde egendomar erforderlige förrättningar hafva derefter med drift fortgått.

Med de inom Länet befintlige kronoparker och under jägeri-statens vård ställda allmänningar har förhållandet varit följande:

	Areal i Tunnland.	Behållen afkastning.												Anmärkingar.					
		år 18 $\frac{31}{32}$.			år 18 $\frac{32}{33}$.			år 18 $\frac{33}{34}$.			år 18 $\frac{34}{35}$.				år 18 $\frac{35}{36}$.			Summa.	
Kronoparker:																			
Tiveden	4,151 16	12	5	1	—	—	—	149	3	6	1,482	24	9	753	16	8	2,397 2	—	Indelad till trakt- huggning och pro- visionel hushålls- plan fastställd för 60 års beredning, börjad 18 $\frac{33}{34}$.
Sundsmarken . . .	450 28	393	35	10	606	44	11	517	21	9	2,088	4	3	376	16	6	3,982 27	3	
Wahraskogen . . .	548 8	410	15	7	492	40	5	284	27	8	606	1	—	500	37	—	2,294 25	8	Dito.
Vestra Kinneskogen	1,122 19	110	28	5	268	6	11	239	47	6	869	31	8	637	16	6	2,125 35	—	Dito.
Östra dito	3,396 2	365	9	3	294	19	—	257	1	1	1,144	38	10	2,931	18	1	5,012 38	3	Trakthuggnings- plan uppjord, ehuru ej ännu fast- ställd; dock provi- sionelt tillämpad.
Klyftamon	479 25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	28	19	8	159	4	6	167 24	2	Dito.
Ledsjö mo	388 13	664	29	5	412	21	6	334	14	8	903	32	—	1,250	10	9	3,565 12	4	Trakthuggnings- plan fastställd.
Stenåsen	535 23	835	13	11	758	11	9	509	12	3	1,067	35	11	1,405	3	4	4,578 29	2	Dito.
Råda ås	415 5	791	—	5	1,018	4	8	1,218	31	1	2,334	—	10	2,607	2	3	7,968 39	3	Dito.
Furubacka	1,014 27	1,181	30	8	1,218	28	2	1,164	59	9	2,404	4	3	3,687	18	7	9,656 25	5	Dito.
Mösseberg	1,016	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Under besäning, som är till hälften verkställd.
Edsmåren	2,475	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	256	14	9	256 14	9	Hushållsplan fast- ställd. Under be- redning och besä- ning, hvilken är nära afslutad.
Kongslena åsar . .	207 13	251	13	5	459	43	9	254	30	9	328	43	5	482	13	1	1,777 2	5	Trakthuggnings- plan fastställd.
Summa	13,198 19	5,015 38	—	5,329 29	1	4,929 38	—	13,257 46	7	15,046 28	—	45,779 35	8						

	Areal i Tunnland.	Behållen afkastning.										Anmärkningar.			
		år 1851.		år 1853.		år 1854.		år 1855.		Summa.					
<i>Allmänningar:</i>															
Östra Stöpen i Wadsbo härad.	1,575	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Uppmätt för trakt- bygges-indelning. Un- der reglering.
Mösseberg i Wilske härad.	855 23	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	För närvarandeskogs- lös, men under regle- ring.
Gryten, dito	1,578 16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Ställd under förbud mot hygge till år 1870. Hushållsplan fast- ställd.
Rolken i Wiste härad.	1,983	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Under reglering.
Hökensås i Wardoña härad.	9,613 26	153 16	4	—	—	319 35	7	—	—	2,261 8	4	2,714 12	3	Traktbogningsplan fastställd och tillämp- ning i år börjad.	
Vestra Stöpen i Käkinds härad.	150	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Under reglering.
Summa	18,754 4	153 16	4	—	—	319 35	7	—	—	2,261 8	4	2,714 12	3		

Att den här ofvan upptagne areal för några parker och allmänningar utvisar mindre skiljaktigheter emot hvad sednaste berättelsen upptager, härrör deraf, att den sistnämnde grundats på uppgifter i enlighet med äldre kartor, men den nu upptagne på den areal, som vid skogskartornes upprättande verkligen befunnits.

Jägeri-staten i Länet utgöres af **1** öfverjägmästare, **3** öfverjägare samt **16** underjägare och **1** tillsyningsman å kronoparkerne, hvilkas aflöning, efter afdrag af boställs-afkastning, i kontant utgör **3,353 R:dr 32 sk.** Derjemte finnas skogvaktare å ofvannämnde under allmän vård stående allmänningarne, äfvensom de här förut omförmälde **2:ne** extra öfverjägare utan lön. Af den äldre, dels indragne och dels pensionerade jägeri-betjeningen, qvarstå åtskillige, hvilka äro skyldige att biträda med den tjenstgöring, som af dem kan åstadkommas; men, med undantag för **2:ne** pensionerade öfverjägare, har någon tjenstgöring af desse föga eller intet kunnat påräknas.

Med anledning af de lyckade försök, hvilka blifvit gjorda att af torf bereda kol, som visat sig vara användbara icke blott såsom bränsle, utan ock till sådana behof för manufakturierne, hvartill trädkol begagnas, har jag sökt att inhemta närmare upplysningar angående de uti Länet befintlige brännortsmossar, samt dervid funnit dem vara betydligare än förut ansetts vara anledning beräkna. Hos Eders Kongl. Maj:t har jag derefter gjort underdånig hemställan, om icke ett mindre anslag af allmänna medel kunde varda anvisadt till bekostande af undersökningar genom någon i förutnämnde beredningsmethod skicklig person, till utrönande af hvilka mossar äro af den beskaffenhet, att de med fördel skulle kunna till en dylik kolberedning användas. Men sedan Länens Hushållnings-sällskaper numera erhållit medel till sin disposition och så beskaffade utgifter, som den ifrågakända, ansågos böra komma i betraktande vid dessa medels användande, har Eders Kongl. Maj:t icke funnit skäl att det begärda anslaget särskildt anvisa. Länets Hushållnings-sällskap har derefter anslagit medel för nämnde ändamål; men någon vidare åtgärd är dock änn icke vidtagen.

Antalet af inom Länet *fällda rofdjur* har, under den tid förevarande berättelse omfattar, varit nedan upptagne; och de belöningar, som, enligt en af Länets invånare ingången, den **8 Augusti 1842** af Kongl. Maj:t i nåder fastställd förening, därför blifvit erlagde, med **18 R:dr** för varg, **9 R:dr** för vargunge, **6 R:dr** för räf och **2 R:dr** för räfunge, hafva uppgått till här jemväl utförde belopp, nemligen:

	Vargar.	Vargungar.	Räfvar.	Räfungar.	Belöningarnes belopp.	
år 1851	28	4	307	407	3,142	—
1852	18	10	228	372	2,526	—
1853	15	—	254	356	2,466	—
1854	10	5	216	387	2,277	—
1855	7	8	306	348	2,730	—
Summa	75	25	1,311	1,850	13,141	—
Medium häraf	15	5	262	372	2,628	9 7
Under den tid sednaste berättelsen omfattade, eller åren 1848—50, utgjorde medium	21	10	285	468	3,103	—

Uti sistnämnde berättelse anmärktes, hurusom, vid jämförelse med den föregående, minskning uti antalet fälde rofdjur visat sig, och en dylik fortgående minskning förekommer äfven nu. Efter all anledning härrör detta resultat deraf, att rofdjuren blifvit mer och mer utrotade.

Bidraget till skottpenningarne har, efter beräkning för mantal, utgjort: år 1851 — 34 sk.; år 1852 — 26 sk.; år 1853 — 26 sk.; år 1854 — 24 sk. och år 1855 — 29 sk.

§ 4.

Bergsrörelsen.

Någon *grufva* finnes icke uti Länet; men en *masugn* vid Granviken i Undenäs socken. Blåsning derstädes har dock, under den period förevarande berättelse omfattar, endast blifvit verkställd år 1852, då den uppgick till 1,761 skeppund 13 lispund. Befintliga jernbruk äro följande:

För stångjernssmide:	Här- dar.	Tillverkning. — Skeppund.				
		år 1851.	år 1852.	år 1853.	år 1854.	år 1855.
<i>I Norra Wadsbo härad.</i>						
Skagersholm	4	2,368	2,315	2,529	1,808	2,480
Ribbingsfors	2	1,250	1,221	1,388	1,459	1,398
<i>I Södra Wadsbo härad.</i>						
Forsvik	2	1,400	1,050	1,111	1,136	1,174
Sätra	3	1,660	1,679	1,844	1,945	1,791
Åboholm	2	1,231	1,206	1,136	603	1,411
Lagersfors	2	867	870	633	613	1,032
<i>I Wartofsta härad.</i>						
Ryfors	2	ca 512	512	512	512	512
Tidaholm	1	49	327	392	410	512
Kjellefall	1	—	43	96	114	32

Häraf har utgjort manufakturssmide:

vid Forsvik	ca 300 skeppund.
» Åboholm	» 120 »
» Lagersfors	» 200 »
» Ryfors	» 242 »
» Tidaholm	» 200 »

Dessutom finnas vid Annefors 2:ne räck- och 3 spikhammare med uppgifvet tillverkningsvärde af 9,636 R:dr. Vid Madängsholm 1 räck- och 1 spikhammare med värde af 3,000 R:dr, samt vid Kjellebäcken, Slättäng och Tunarp 1 knipp-hammare på hvardera stället, med mindre betydlig tillverkning. Vid stora Gårhult eller Kjellefall och Settersfors finnas *kopparplåthammare* af mindre betydenhet.

Vid Böhlet i Udenäs socken finnes *brunstensbrott*, hvarest tillverkningen utgjort:

år 1851	209 skeppund.
1852	274 »
1853	256 »
1854	181 »
1855	115 »

Den har således under de sista åren betydligt aftagit, hvilket lärer vara en följd af minskad afsättning.

Aluntillverkningen har i medeltal utgjort:

vid Carlsfors	916 tunnor.
» Kallås	400 »
» Hönsäter	560 »

Hvarjemte vid Carlsfors tillverkats 34 tunnor viktriol och 122 tunnor rödfärg samt vid Kallås 38 tunnor viktriol, äfven efter medelberäkning.

Alunbruket vid Mölltorp blef för 3:ne år tillbaka nedlagdt och det vid Kallås har med förra året upphört. Konjunkturen för denna tillverkning har fortfarande varit ogynnsam.

§ 5.

Bindringar.

Bland *fabriksanläggningar* inom Länet förekomma tvänne större glasbruk, nemligen Bromö i Norra Wadsbo härad och Årnäs uti Kinne härad. Vid det förra tillverkas hufvudsakligen fensterglas, af särdeles god beskaffenhet. Derifrån aflemnade tillverkningar erhöilo vid sednaste industri-expositionen i Paris utmärkelse af offentligt loford. I medeltal hafva 35 arbetare varit der sysselsatte och tillverkningsvärdet beräknats:

år 1851 till	R:dr 48,807: 3. 2.
1852 »	» 53,487: 47. 5.
1853 »	» 58,159: 37. 4.
1854 »	» 60,915: 37. 4.
1855 »	» 59,052: 44. 8.

Vid Årnäs, hvarst hufvudsakligen tillverkas bouteljer, hafva i medeltal 45 arbetare varit använde och värdet af tillverkningen beräknats:

år 1851 till	R:dr 51,055: 11. 2.
1852 »	» 33,609: 19. 7.
1853 »	» 37,127: 3. —
1854 »	» 36,453: — —
1855 »	» 46,636: — —

Fyra pappersbruk finnas inom Länet, nemligen:

Cathrinefors vid Mariestad med 15 arbetare och 7,782 R:drs tillverkningsvärde,	
Åckleby i Södra Wadsbo fögderi med 5 dito och 2,000	dito,
Kummeltorp i Kåkindes härad med 5 dito och 2,170	dito,
Bälteberga i Wartofta härad med 10 dito och 6,700	dito,

allt beräknadt efter förhållandet sistlidet år.

Ett ullspinneri och en klädesfabrik af mindre betydighet bedrifves vid Måsa-qvarn uti Skånings härad, hvarvid 8 arbetare sysselsättas.

Vid Lugnäs i Kinne härad fortgår den uti sednaste berättelse omförmälde brytning af *qvarnstenar*, som hafva god afsättning.

Några sådana brytas och årligen uti Timmersdala socken, der jemväl huggning af slipstenar fortfarande bedrifves, fastän i inskränkt skala. Enahanda är förhållandet med huggning af slipstenar vid Katorp i Böija socken. Från Hellekis å Kinnekulle hafva betydliga quantiteter huggen *kalk-* och *sandsten*, liksom under den föregående tiden, blifvit afsatte, och sådan afsättning, fastän i mindre partier, har äfven skett från det närbelägna Råbäck.

Så väl vid nämnde egendomar, som i Timmersdala socken och på flera andra ställen inom Länet, idkas ej obetydlig kalkbränning. Till dess utvidgande, så långt afsättningen det medgifver, finnas tillräckliga tillgångar.

Ehuru invånarne vid sjöstranden naturligtvis begagna tillfället att genom *fiske* bereda sig inkomst, kan det likväl icke sägas, att fisket utgör någon egentlig näringsgren annorstädes, än å Thorsö och Kållandsö.

Kolning och *tjärubräning* idkas af allmogen inom skogsbygden, dock icke af större betydighet. Uti vissa delar af Länet, såsom uti skogstrakterne af Wadsbo härad samt Slättängs och Dimbo tingslag, tillverkas åker- och körredskap samt laggkärl och husgeråd till afsättning.

Linodling och *beredning* utgör en icke obetydlig binäring inom vissa trakter i Wadsbo samt till någon del äfven inom Kåkindes härader.

Afsättningen af landtmannaprodukter, till den del, som icke verkställas genom köpslut om större partier, sker hufvudsakligast genom införsel å städernes torg. Äfven på några ställen å landtbygden verkställas försäljning på bestämda dagar i veckan. Den betydligaste handeln med spanmål äger fortfarande rum uti Lidköping. Uti Mariestad har den jemväl, under de sista åren, sedan hamnbyggnaden blef färdig till begagnande, betydligen tilltagit, och äfven uti Hjo har den, efter hamnens fullbordande, blifvit lifvad. För öfrigt sker försäljning på de inom Länet tillätne marknader, som nu utgöra 25 i städerna och 21 på landet. Dervid afyttra landtmännen hufvudsakligen kreatur. En af dessa marknader, eller den som höstetiden

hålles i Hofva, är för sådan handel af mycken betydenhet och stora uppköp göras der ifrån flera delar af riket.

Landthandlande, som hålla öppen bod i öfverensstämmelse med gällande handelsordning, voro år 1855:

uti Norra Wadsbo fögderi	4	med 4	betjente.
» Södra Wadsbo dito	9	» 5	»
» Höjentorps dito			ingen.
» Wartofta dito	2	med 3	»
» Skara dito	3	» 2	»
« Leckö dito	13	» —	«

Tillsammans 31 med 14 betjente.

En landthandlande har för bränvinsminutering blifvit dömd handelsrättigheten förlustig.

Handverkare och gerningsmän, som år 1855 funnos å landthbygden skattskrifne, voro följande:

1 Bagare	med 1	biträde.	Summa	2.
1 Bleckslagare	» 2	»	»	3.
2 Byggmästare			»	2.
9 Färgare	med 16	biträden.	»	25.
29 Garfvare	» 45	»	»	74.
10 Glasmästare			»	10.
1 Hattmakare			»	1.
6 Kopparslagare	med 7	biträden.	»	13.
1 Kakelugns- och Kruk- makare	» 1	»	»	2.
9 Murare	» 5	»	»	14.
13 Målare	» 3	»	»	16.
6 Sadelmakare			»	6.
162 Skomakare	med 102	biträden.	»	264.
154 Skräddare	» 95	»	»	249.
92 Smeder	» 1	»	»	93.
31 Snickare	» 7	»	»	38.
1 Sockerbagare			»	1.
11 Urmakare	med 1	biträde.	»	12.

Derjemte finnes inom Länet ett större antal personer, hvilka idka vissa af nämnde handverk såsom binäring.

Landtmän tillhörige *fartyg* om fem lästers drägtighet och derutöfver, begagnade

till inrikes sjöfart, utgjorde sistlidet år 51 seglande af sammanlagdt 94½ lästers dräktighet, med besättning af tillhopa 137 personer, samt 1 drifvet med ånga.

Allmogen i vissa delar af Länet hemtar en betydlig biförtjenst genom forsling af köpmansgods ifrån Götheborg och fabriks-distrikterne i Ellsborgs Län, under den tid af året då seglationen är upphörd.

§ 6.

Politisk Författning.

Länet är numera fördeladt uti 6 fögderier med 27 länsmansdistrikter.

I juridiskt hänseende innefattar fördelningen 5 domsagor; men enligt en af Eders Kongl. Maj:t redan fastställd förändrad reglering, som i mån af nuvarande domhåfvandes afgang skall utföras, kommer antalet att ökas till 6.

Socknarnes antal utgör 260.

Den *ecklesiastika indelningen* upptager 6 stads- och 84 landtpastorater. Med alla de förstnämnde äro socknar å landet jemväl förenade. Några af landtpastoraterne innefatta äfven socknar, som äro belägna inom andra Län.

Församlingarne äro fördelade i 13 kontrakter, hvilka likväl, till en del, äfven utgöras af församlingar uti angränsande Län.

Hemmantalet i Länet utgjorde, enligt tabellen, år 1855, i förmedladt hemmantal:

Krono	639	³⁷²⁹ ₃₄₅₆	
Skatte	2,261	²³²³ ₃₄₅₆	
Fräse	1,806	¹⁹ ₁₈	
			4,707 ²⁴⁷ ₂₈₈

Statens och allmänna inrättningars egendomar voro samma år följande med redan utsatte disposition:

	Lägenheter.	Mantal.	
		Boställen.	Öfrige.
Utarrenderade för statsverkets räkning	5	—	40 ³¹ ₃₂
Till särskilde behof disponerade:			
Under 2:dra hufvudtiteln	—	4 ¹ ₂	—
» 4:de dito	11	186 ¹ ₃	—
» 6:te dito	1	26 ⁷ ₄	—
» 7:de dito	15	5 ⁷ ₁₆	2 ⁹ ₁₆
» 8:de dito	33	214 ¹ ₁₆	17 ¹ ₂
» 9:de dito	—	—	8 ²⁷ ₃₂
Summa	65	437 ¹ ₈	69 ⁷ ₈

Den större

Den större tillökning uti de utarrenderade egendomarnes mantal, som förefinnes vid jernförelse med sednaste berättelse, utgöres af indragne jägeristats-boställen.

Under den tid, förevarande berättelse omfattar, hafva *skattläggningar* blifvit verkställda å 59 lägenheter, hvarigenom en tillökning i hemmantalet uppkommit af $\frac{3}{100}$ mantal;

21 nya vattenmjölqvarnar med sammanräknade 23 par grofmälds- och 7 par siktmälds-stenar, 1 grynverk; samt

uti gamla qvarnar ytterligare beviljade 21 par grofmälds- och 13 par siktmälds-stenar. 17 sågverk, 1 vadmalsstamp och 4 väderqvarnar hafva derjemte tillkommit.

65 $\frac{3}{4}$ mantal kronohemman och 216 krono-lägenheter utan hemmantal hafva under samma tid blifvit *skatteköpte*. Som likväl alla dessa icke hunnit att före sistlidet års slut blifva anförda i jordeboken, är detta orsaken hvarför det här förut upptagne hemmantalet i kronotitel är högre än det, med iakttagande af ofvannämnde förändringar, rätteligen skulle utgöra.

Antalet af mål. angående bestämmande af afgäld för afsöndrade lägenheter, som under berörde tid hos Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande varit anhängiggjorde och till slut befordrade, har utgjort 27.

De årliga *skattebidragen* ifrån Länet äro uti de från vederbörande fögderitjenstemän och magistrater afgifne tabeller sålunda beräknade:

	På landet.			I städerna.			Summa.		
Ständiga räntor	284,286	21	10	1,458	21	6	285,744	43	4
Arrendemedel	24,891	18	6	—	—	—	24,891	18	6
Allmän bevilning	112,840	24	7	19,766	35	3	132,607	11	10
Rustning och rotering	186,092	42	9	589	3	2	186,681	45	11
Klereciets underhåll	197,234	44	11	4,166	29	—	201,401	25	11
Folkskole-afgift	21,252	12	—	958	38	8	22,211	2	8
Fattigförsörjning	53,081	8	—	7,030	25	—	60,111	33	—
Skjutsning	25,132	46	11	886	32	—	26,019	30	11
Väghållning	79,604	32	—	6,778	12	11	86,382	44	11
Diverse onera	51,640	38	11	10,546	21	2	62,187	12	1
Kostnaden för städernes styrelse	—	—	—	10,113	—	—	10,113	—	—
Summa	1,036,058	2	5	62,294	26	8	1,098,352	29	1

Uti denna beräkning äro icke bränvinstillverknings- och försäljnings-afgifterna intagne.

Kostnaden för rustning och rotering anses utgöra för hvarje nummer:

vid Lif-regementets Husar-korps, utan afdrag för rusthålls- och augment-räntor	229:	47.	10.
men efter dylikt afdrag	114:	25.	3.
» Westgötha regemente, i förra fallet	157:	6.	6.
i sednare dito	61:	20.	10.
» Skaraborgs regemente (roteradt)	54:	19.	2.

Knekte-rotefrihetsmedel hafva utgjort:

	Banko.
år 1851	1,036: 37. 5.
» 1852	917: 16. 8.
» 1853	1,033: 41. 10.
» 1854	1,035: 1. 2.
» 1855	1,067: 14. 10.

Taxeringsvärdet å egendomar, verk och inrättningar inom Länet har för år 1855 varit sålunda bestämdt:

Inom Norra Wadsbo fögderi	2,797,705:	32.	—
» Södra Wadsbo dito	3,169,096:	32.	—
» Höjentorps dito	4,181,657:	—	—
» Wartofta dito	3,650,154:	—	—
» Skara dito	3,796,245:	—	—
» Leckö dito	4,671,818:	16.	—
	22,266,676:	32.	—
Uti Mariestads stad	540,540:	—	—
» Lidköpings dito	787,254:	24.	—
» Skara dito	487,797:	24.	—
» Sköfde dito	241,715:	40.	—
» Hjo dito	197,586:	16.	—
» Falköpings dito	138,304:	—	—
	2,393,196:	8.	—

Summa 24,659,872: 40. —

Det måste emedlertid anmärkas, att detta värde icke, på långt när, närmar sig det verkliga, som, äfven utan att taga i betraktande de under sednaste tiden ovanligt högt uppdrifna egendomspriserna, säkerligen flera gånger öfverstiger det ofvannämnda. På det sätt, som hittills, inom hela riket, förfarits med bestämmande af egendoms taxeringsvärden, kan ock ingen tillförlitlig ledning för dessa värden bedömande erhållas. Men det är ej nog med denna olägenhet, att de åsystade

statistiska upplysningarne icke vinnas, utan härtill kommer äfven att värdena å de olika egendomarne icke ens stå uti rättvist förhållande sinsemellan, och proportionen emellan taxerings- och verkliga värdena är derjemte uti särskilda delar af riket betydligt skiljaktig. Om taxeringsvärdena skola lända till någon upplysning samt derpå grundade skattebidrag blifva jemnt, och således mera rättvist, fördelade, är det derföre nödvändigt att desamma, på sätt äfven flera gånger varit ifrågakommit, bestämmas efter det värde, hvarje egendom, efter förhållanderne i orten, kan anses verkligen äga. På det att en sådan förändring, hvarförutan ingen säker grund finnes, likväl icke må leda till allmänt ökad beskattning, synes det emedlertid då blifva nödigt, att afgiftsbeloppet erhåller en derefter lämpad nedsättning.

Allmänna krono-uppbörden har, enligt vederbörande uppbörds-förvaltningars afgifna redogörelser, sammanlagdt uppgått till följande belopp, nemligen:

år 1851	608,085: 3. 10.
» 1852	563,889: 45. 4.
» 1853	620,692: 27. 4.
» 1854	598,499: 9. 10.
» 1855	539,591: 32. 4.

Deraf har, såsom beroende på pantförsäljning, handräckning m. m., balancerats

år 1851	5,999: 6. 8.
» 1852	3,340: 5. 3.
» 1853	2,657: 45. 2.
» 1854	2,705: 28. —
» 1855	3,960: — 5.

Uppbörden har under alla dessa år med lätthet ingått, så att af nyssnämnde balancerade belopp ganska obetydligt utgjorts af sådane medel, som på pantförsäljning berott, och i allmänhet har sådan försäljning icke behöft ifrågakomma.

Af allmänna onera är, på sätt redan uti föregående berättelser blifvit anmärkt, *väghållningen* särdeles betungande, i anseende till det betydliga antal vägar, som inom Länet förefinnes och den på många ställen rådande bristen på godt väg-grus. Oaktadt kronobetjeningen i allmänhet icke underlåtit handhafvandet af behörig tillsyn å fullgörandet af vederbörande väghållares skyldigheter, samt Länsstyrelsen jemväl, i hvad på densamma kunnat ankomma, deråt egnat noggrann uppmärksamhet, hafva derföre vägarne i vissa delar af Länet icke kunnat bringas i så godt skick, som de borde vara. Att väglagningen skett under sommaren, då någon väsendtlig grusfyllning icke kan verkställas, har äfven härtill bidragit. Sedan jag låtit i ämnet höra Länets väghållningsskyldige, hafva likväl numera de flesta städerna samt en stor del af landtkommunerne ingått på väglagningens verkställande värtiden och att,

der lokala förhållanderne det medgifva, för sådant ändamål under vintren framföra väg-grus, för att vid källossningen kunna utspridas. På några ställen, hvaribland må nämnas Mariestads vägar, hvilka numera underhållas på stadens gemensamma bekostnad och genom drätselkammarens föranstaltande, har ock början blifvit gjord med makadamisering.

I afseende å *kronobrefbäringen* hafva menigheterna, i öfverensstämmelse med föreskrifterne uti Kongl. Brevet den 30 November 1849, blifvit hörde, huruvida de, för beredande af jemnare fördelning af detta onus, ville föranstalta om dess besörjande emot kontant ersättning, på det att vissa hemmans indelande till kronobrefbäring måtte kunna upphöra och äfven dessa hemman derefter med öfrige deltaga uti den skjutsningsskyldighet, hvarifrån de förut varit befriade. Den nya ordningen har dock endast blifvit antagen inom Leckö och Skara fögderier samt Kåkindes härad inom Höjentorps fögderi, hvaremot de öfrige önskat att vidblifva den gamla. De afgifter, som, i följd af den vidtagne förändringen, erläggas, utgöra i medeltal pr mantal: uti Leckö fögderi af skattehemman 3 R:dr 20 sk. 1 rst.; uti Skara fögderi 2: 4. 4. och uti Kåkindes härad 2: 4. 3. samt af frälse hälften deremot.

Då de om *gästgifveriskjutsen* ingångne entreprenadkontrakter den 1 Juni sistlidet år tilländalupit, hafva nya entreprenad-auktioner blifvit hållna. I följd deraf äro entreprenader uppgjorda uti samtliga städerna, utom Lidköping, samt vid 57 af Länets 79 landt-gästgifverier. De hafva således något minsats. Vid 1 stads- och 3 landt-gästgifverier har entreprenaden kunnat uppgöras utan bidrag af de skjutsningsskyldige. Men i allmänhet hafva dessa bidrag måst förökas. De äro emedlertid i hög grad olika, och utgöra ifrån 2 R:dr 4 sk 3 rst. ända till 49 R:dr 11 sk. B:ko pr mantal. Vid flera af de gästgifvaregårdar, der entreprenad icke blifvit tillvägbragt, har sådant varit föranledt deraf, att entreprenörer icke kunnat erhållas på vilkor, som af de skjutsningsskyldige ansetts antaglige. Resultaterna af de sistlidet år vidtagne nya auktionerna bekräfta således ytterligare hvad uti min sednaste berättelse blifvit anmärkt om den stora ojemnhet, hvarmed ifrågasvarande onus drabbar de skjutsningsskyldige. Tillvägbringandet af möjlig jemkning häruti vore likväl så mycket mera behöfligt och billigt, som olikheten icke härrör af någon till bestämdt belopp vid hvarje egendom fästad och derigenom på förhand beräknelig beskattning. utan beror af hemmanens indelning till det ena eller andra skjutslaget, hvilken indelning, i följd af förekommande omständigheter, ej sällan måste förändras, samt af mer eller mindre sträng skjutsning vid de olika gästgifvaregårdarne och af större eller mindre svårighet att vid dem finna entreprenörer. Ifrågasvarande onus kan således, af flera anledningar, komma att, för samma hem-

man, vid olika tider, högst betydligt omvexla. Om de sednast bestämde entreprenad-avgifterne för Länet sammanräknas och lika fördelas på alla hemman, som uti deras erläggande deltaga, skulle på hvarje mantal icke belöpa mera än 8 R:dr 39 sk. 7 rst. Härvid bör dock tillika anmärkas, att flera hemman finnas inom Länet, som, ehuru de äro skjutsningsskyldige, likväl, i följd af läget, icke blifvit till utgörande af detta onus vid något visst gästgifveri indelade, hvaremot de, om kontant bidrag fördelades å alla nämnde skyldighet underkastade hemman, jemväl komme att, som sig bör, deruti deltaga, hvarigenom de öfrigas bidrag något förminskades.

Med *fångskjutsen* är förhållandet enahanda, som uti sednaste berättelsen omförmäldes, eller att entreprenad derom, i allmänhet, icke kunnat uppgöras; men att länsmännen åtagit sig att besörja försvarslöses och bötesdömdes transporterande till länshäktet, under vilkor att för en sådan person med fångförare endast beräkna ersättning för en häst. Derjemte är ny entreprenad, för en tid af fem år, uppgjord om forsling af arresteranter ifrån länshäktet till alla inom 3 mil belägne gästgivarregårdar eller ransakningsställen samt tillbaka, emot 24 sk. B:ko milen, vaguslegan inberäknad.

I afseende å *fattigvården* gäller samma omdöme, som uti sednast afgifne berättelse uttalades, eller att den i allmänhet medför stora bekymmer, i anseende till de växande anspråken, samt föranleder till en mängd tvister sockuarne emellan om skyldigheten att lemna försörjning till personer, som deraf kunna vara i behof, liksom ganska ofta klagan föres af fattige deröfver, att de icke undfå behöflig hjälp. Pröfningen af de sednare klagomålen är vanligen förenad med stor svårighet, enär den sökandes egna uppgifter om arbetsförmåga samt behovet af understöd och fattigvårdsstyrelsens omdömen derom ej sällan äro emot hvarandra stridande, samt Länsstyrelsen naturligtvis icke är i tillfälle att i dylika hänseenden äga den närmare kännedom om förhållanderne, som för en noggrann pröfning af dylika frågor vore af vigt. Ostridigt är emedlertid, att fattigvården på många ställen hvarken är ordnad eller handhafd så, som den borde vara, för att uppfylla sin bestämmelse, och att klagomål af nämnde beskaffenhet således ej sällan finnas befogade. Enligt infordrade uppgifter och utdrag af räkenskaperne för fattigvården, hvarvid värdet af utlemnadt understöd in natura blifvit beräknadt efter markegång eller gångbara priser, har förhållandet med fattigkassornes fonder, antal underhållstagare och till dem utlemnade understöd varit följande, då i hufvudsummorne endast hela riksdalers-tal beräknas:

	år 1851.			år 1852.			år 1853.			år 1854.			år 1855.		
	Kapital- tillgångar.		Understöds- belopp.	Kapital- tillgångar.		Understöds- belopp.	Kapital- tillgångar.		Understöds- belopp.	Kapital- tillgångar.		Understöds- belopp.	Kapital- tillgångar.		Understöds- belopp.
	R:dr.	Antal.	R:dr.	R:dr.	Antal.	R:dr.	R:dr.	Antal.	R:dr.	R:dr.	Antal.	R:dr.	R:dr.	Antal.	R:dr.
Norra Wadsbo fögderi	18,464	543	5,395	19,588	555	5,094	18,220	575	5,768	18,445	574	5,896	17,647	602	7,287
Södra Wadsbo dito	22,834	694	6,146	22,577	711	6,750	22,663	783	7,339	22,509	776	7,117	22,525	866	8,728
Höjentorps dito	18,450	1,063	8,872	17,628	1,004	7,888	17,907	1,051	9,360	17,191	1,105	10,050	17,412	1,412	11,666
Wartofta dito	15,441	973	9,662	15,139	998	9,207	15,378	1,007	10,685	16,505	1,028	10,780	24,422	1,018	11,472
Skara dito	15,787	944	7,497	15,691	955	7,270	15,953	981	8,246	15,878	979	7,804	16,648	1,007	9,928
Leckö dito	14,974	1,111	10,105	14,929	1,175	10,502	14,537	1,209	12,299	14,540	1,251	12,723	15,054	1,350	16,619
Summa	105,920	5,328	47,677	105,552	5,395	46,708	104,658	5,606	53,697	105,068	5,691	54,430	113,508	5,955	65,700
Mariestads stad . . .	5,833	64	2,017	5,833	64	2,009	5,833	155	2,871	5,833	65	2,724	15,833	67	3,335
Lidköpings dito . . .	3,833	96	2,640	3,833	94	3,180	3,833	134	4,229	3,758	97	3,356	3,008	106	4,600
Skara dito . . .	883	59	786	883	56	841	883	60	926	883	65	990	883	62	934
Sköfde dito . . .	1,400	31	834	1,400	44	884	1,400	40	1,034	1,400	37	784	1,400	38	1,284
Hjo dito . . .	651	10	244	756	10	267	823	11	318	823	12	350	1,826	13	311
Falköpings dito . . .	—	56	359	—	39	392	—	41	509	—	45	724	—	50	677
Summa	12,600	296	6,880	12,705	304	7,373	12,772	441	9,887	12,697	321	8,928	22,950	333	11,141

Härvid bör anmärkas, att för några socknar saknas uppgifter om kapitaltillgångarne under de första 4 åren, så att beloppet af dessa förenämnde år i sjelfva verket utgjort mera än här ofvan upptages.

Af förestående sammandrag synes att, under ofvanupptagne tid, antalet underhållstagare samt utgiftsbeloppet, särdeles det sednare, i allmänhet varit i ej obetydligt stigande. Göres jmförelse med det uti sednaste berättelsen upptagne förhållande år 1850, blifver resultatet sådant, att då underhållstagarne nämnde år utgjorde för hela Länet 6,036 och fattigunderstödet 26,106 R:dr samt 3,400 tunnor spanmål, som, efter samma års medel-markegångspris å råg och hafre, kunna beräknas till 24,250 R:dr, eller tillhopa 47,356, var år 1855 underhållstagarnes antal 6,288 samt utgifterna ökade till 76,844 R:dr.

Utgifternes förhållande till fattigpersonalen har varit mycket olika i särskilda socknar och städer. Men om en medelberäkning uppgöres särskildt för landtbygden och särskildt för städerna, efter förhållandet år 1855, så belöpte å landet 11 R:dr 4 sk. 6 rst. och städerna 33 R:dr 22 sk. för hvarje underhållstagare. Härvid bör dock bemärkas att, åtminstone i städerna, uti utgiftssumman ingått ej obetydliga belopp af tillfälliga understöd till personer, som icke inräknats uti de vanliga underhållstagarnes antal.

Jmföres det uppgifna antalet fattighjon med folkmängden i Länet, utgörande, enligt hvad ofvan är uppgifvet, år 1855, — 205,419 personer, så uppkommer ett fattighjon för 32 $\frac{2}{3}$ personer. Vore landtbygdens uppgifne kostnader för fattigvården lika fördelade på Länets 4,707 mantal, så belöpte på hvardera nära 14 R:dr.

För några uti städerna befintliga donationer för fattigvård komma här efteråt att, i sammanhang med hvad som rörer hvarje stad, närmare redovisas.

Uti Länet finnas för öfrigt följande *välgörenhets-inrättningar*, som särskildt böra omförmålas:

1:o. Hans Kongl. Höghet Prins Gustafs förening för vård af värlösa och vanvårdade barn inom Länet, hvilken stiftelse befinnes uti Skara. Fonden, som, enligt sednaste berättelsen, år 1850 utgjorde 6,458 R:dr 40 sk. 6 rst., uppgick vid 1855 års bokslut till 6,885 R:dr 34 sk. 6 rst. Antalet underhållna barn, som år 1850 var 11, uppgick sistlidet år till 19, för hvilka utgifterna då utgjorde 446 R:dr 33 sk. 8 rst. B:ko.

2:o. Barnhuset uti Lidköping, som åtnjuter 103 tunnor 18 kappar kronotionde jemte årliga kollektur uti Leckö fögderi. Af denna stiftelse, som är ställd under Serafimer-ordens-gilletts öfverinseende, underhållas fattiga barn till dess de uppnått 16 års ålder.

3:o. Flybergiska stiftelsen i Mariestad, tillkommen genom donation af Sämnsk-

makaren Flyberg, för underhåll och uppfostran af fattiga barn, företrädesvis sådana, som äro både fader- och moderlösa. De emottagas vid 8 å 9 års ålder och afgå vid 15 å 16 år samt utackorderas vanligen på landet, till välkände och bergade fosterföräldrar. Stiftelsens tillgångar utgöras hufvudsakligast af en egendom vid namn Trilleholm, som utarrenderas. Vid sednaste berättelsens afgifvande utgjorde arrendet 100 tunnor spanmål; men vid sednaste auktionen, på 20 år ifrån och med den 14 Mars 1854, uppgick detsamma till 165 tunnor, hälften råg och hälften korn, att lösas efter medium af de sista fem årens markegångspris med tillagd förlön. 1855 års arrende utgjorde 1,655 R:dr 24 sk. B:ko. Vid stiftandet ansåg testator att 2 å 3 barn skulle kunna årligen underhållas. Nu uppgår emedlertid antalet till omkring 40. Derjemte lemna fonden tillfälliga understöd af kläder och undervisningsböcker m. m. åt barn vid stadens folkskola samt årligt lönetillskott åt andre läraren vid stadens folkskola och lärarinnan i flickskolan.

4:o. Jacqueline Du Rietz' fattigförsörjning vid Lunds helsobrunn, stiftad af Öfverste-kammarjunkaren m. m. Grefve G. Piper, till minne af hans aflidna hustru. Stiftelsens ändamål är att underhålla behöfvande personer under begagnandet af nämnde brunn, och antalet af dem, som åtnjutit dylikt understöd, har vanligen varit 30 å 36. Inrättningens fond, som år 1850 utgjorde 12,910 R:dr 13 sk. 8 rst. B:ko, uppgick vid sistlidet års bokslut till 13,433 R:dr 16 sk. Den har innevarande år, genom ytterligare gäfvor af den ädle stiftaren, blifvit ökad med 2,000 R:dr B:ko.

I närmaste sammanhang med stiftelser för välgörande ändamål böra äfven omförmälas de uti Länet befintliga *sparbanker*, nemligen:

1:o. Mariestads sparbank, stiftad år 1821. Enligt sednaste berättelsen utgjorde, vid 1850 års slut, bankens egen fond 6,250 R:dr 31 sk. 1 rst. och de insatte medlen 140,850 R:dr 38 sk. 8 rst., fördelade på 1,547 kontraböcker. Vid slutet af sistlidet år uppgick förstnämnde fond till 9,495 R:dr 4 sk. 11 rst. och insättningsbeloppet till 211,866 R:dr 8 sk. 2 rst., fördelade på 2,173 kontraböcker. Af dessa tillhörde: ståndspersoner 295, allmoge 384, arbetsfolk 542, barn och omyndige 757, soldater 178 samt kassor och allmänna inrättningar 17. Af förestående inhemtas, att insättningsfonden under de sednast förflutna fem åren ökats med cirka 71,000 R:dr B:ko. Deraf belöper något mera än 31,000 R:dr på sista året.

2:o. Länets allmänna sparbank, stiftad år 1847. Den har sitt säte i Skara samt biträdes af särskilde afdelnings-komitéeer, inom olika delar af provinsen, hvilka emottaga och till banken aflemna skeende insättningar. År 1850 utgjorde dess enskilda

enskilda fond 1,651 R:dr 47 sk. 4 rst. och insättningsfonden 53,715 R:dr 41 sk., tillhörande något mer än 1,200 delägare. Vid 1855 års slut hade den förra fonden ökats till 1,917 R:dr 24 sk. 3 rst. och den sednare till 149,895 R:dr 10 sk. Af den betydliga tillökning, som sistnämnde fond sålunda vunnit, belöpte på sista året icke mindre än 57,832 R:dr, hvarmed insättningarna då öfverstego uttagningarna. Insättarna utgjorde vid sistlidet års slut 198 ståndspersoner, 354 handverkare, 765 soldater, 667 af allmogen, 1,249 barn och 1,886 tjenstehjon, eller tillhopa 5,089. Inrättningens verksamhet har således på ett särdeles glädjande sätt tilltagit.

3:o. Lidköpings sparbank, öppnad år 1834, hade år 1850 egen fond till ett belopp af 1,510 R:dr 47 sk. 1 rst. och utgjorde i innestående insättningsmedel 32,763 R:dr 42 sk. 9 rst., tillhörande 435 delägare. Vid 1855 års slut uppgingo den förra fonden till 2,828 R:dr 31 sk. 7 rst. och de sednare medlen till 40,890 R:dr 30 sk. 4 rst. Delägarne voro då 569, hvaraf de fleste utgjordes af tjenstehjon, allmoge och barn.

4:o. Sparbanks-inrättningarna för arbetarne vid Bromö glasbruk och Carlsfors alunbruk. Den förra, hvars behållning år 1850 utgjorde 12,476 R:dr 19 sk., hade vid slutet af sistlidet år en insättningsfond af 14,427 R:dr 23 sk. 6 rst. Uti den sednare voro insättningarna, under samma tid, ökade ifrån 2,543 R:dr 40 sk. 8 rst. till 2,839 R:dr 30 sk.

Polisen inom Länets handhafves i städerna af magistraterna och stadsfiskaler samt på landet af kronofogdarne, af hvilka en är biträdd af expeditions-kronofogde, samt länsmän, biträdde af fjerdingmän, socknenämnder, tillsyningsmän å försvarslöse och inom byarne valde ordningsmän, hvarjemte finnes 1 landsfiskal. Oaktadt tjenstepersonalen på landtbygden sålunda är ganska ringa, med vidsträckt distrikter, har det dock, genom dess nit och drift, samt, hvad äfven hör medgifvas, den hos folket i allmänhet rådande hörsamhet emot gifne föreskrifter, lyckats att upprätthålla allmän ordning eller upptäcka och beifra de förbrytelser, som deremot förekommit.

För bestridandet af *sjukvården* finnas 4 provincial-läkare, stationerade uti Mariestad, Lidköping, Hjo och Falköping, samt stadsläkare uti de 2:ne förstnämnde städerna, hvarjemte flere af de uti Länets förlagde regements-läkare deruti deltaga. Som erfarenheten ådagalagt, att Lidköpings distrikt är alltför vidsträckt och folkrikt för att behörigen kunna skötas af en läkare, har jag nyligen hos Eders Kongl. Maj:t gjort underdånig framställning om detta distrikts fördelning samt anvisande af lön för en ytterligare provincial-läkare, med station uti Länets sydvästra del, för hvilket fall någon del af Falköpings distrikt ansetts jemväl böra med det nya di-

striktet förenas. Antalet af examinerade barnmorskor utgjorde år 1855, i städerna 20 och på landet 13. Flere personer hafva blifvit antagne såsom fri-elever vid undervisningsverken för barnmorskor, för att inom särskilda landtförsamlingar varda anställda. Då, vid sednaste berättelsens afgifvande, på landet endast funnos 7 barnmorskor, har således den der omförmälde, af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande till socknarne gjorda uppmaning, att förse sig med erforderliga barnmorskor, åtminstone i någon mån medfört verkan, ehuru i detta afseende ännu mycket är öfrigt att önska.

Utom det förut befintliga lasarettet och kurhuset i Mariestad har, enligt Länetns invånares, genom utsedde deputerade, uppå min uppmaning, fattade beslut, ett lasarett, afsedt för södra delen af Länet, blifvit inrättadt uti Falköpings stad, hvarest för detsamma, på af staden inköpt och donerad mark, nya byggnader blifvit uppförda. Detta lasarett, hvarest kurhus-patienter icke skola intagas, är tills vidare beräknadt för 40 sängar, men kan dock, om behofvet fordrar och tillgångarne det medgifva, ytterligare utvidgas. Det kommer att öppnas den 13 dennes. Å lasarettet och kurhuset i Mariestad hafva varit vårdade:

	å lasarettet.	å kurhuset.	Summa.
år 1851	323.	133.	456.
1852	405.	135.	540.
1853	370.	178.	548.
1854	368.	143.	511.
1855	352.	104.	456.

Med *sockenmagasinerne* i Länet var förhållandet år 1855 följande:

			Tillgångar,	
			kontant.	spannmål. T:r. k:pr.
Uti Norra Wadsbo fögderi	11 st.	2,771:	10. 8.	1,222. 14.
» Södra Wadsbo dito	16 »	533:	18. 8.	1,287. 15.
» Höjentorps dito	27 »	2,524:	39. 2.	2,881. 18.
» Wartofta dito	27 »	1,428:	21. 3.	3,420. —
» Skara dito	31 »	738:	23. 8.	2,509. 11.
» Leckö dito	32 »	1,004:	26. 4.	3,553. 11.
Summa 144.		9,000:	35. 9.	14,874. 5.

Min åsigt om dessa tillgångars otillräcklighet, i förhållande till den stora folk-mängden uti Länet, i händelse någon större missväxt skulle påkalla deras anlåtande, har jag redan uti den sednaste berättelsen haft tillfälle uttala.

Deltagandet uti *Länets brandstodsbolag* ökas årligen. Delägarnes försäkrings-summa utgjorde år 1850 — 22,708,840 Rdr och ansvarighets-beloppet 23,409,620

R:dr. Enligt sistlidet års bokslut uppgingo deremot den förra till 26,394,030 R:dr och den sednare till 27,073,080 R:dr. Under dessa 5 år har således en tillökning af nära 3,700,000 R:dr uppkommit. Brandskade-ersättningarna och omkostnaderna, de sednare uppgående till 4 å 5,000 R:dr årligen, hafva utgjort:

år 1851 . . .	16,286: 29. 1.	som uttaxerats med 3 sk. 3 rst.	} för hvarje 100 R:dr ansvarighetsbelopp.
1852 . . .	28,823: 3. 4.	» » 5 sk. 7 rst.	
1853 . . .	29,740: 3. 10.	» » 5 sk. 8 rst.	
1854 . . .	42,184: 5. 4.	» » 7 sk. 8 rst.	
1855 . . .	27,338: 17. 4.	» » 4 sk. 10 rst.	

Sedan den förut i lag stadgade skyldighet, att häradsvis gifva brandstod vid inträffad eldsvåda, jemlikt Kongl. Förordningen den 26 April 1853 numera upphört, kommer brandstodsöreningen säkerligen att ännu mera anlitas.

Invånarna uti Länets städer deltaga för sina lösören uti det för sådant ändamål för rikets städer upprättade allmänna bolag. Med denna delaktighet förhöll sig sistlidet år sålunda:

	Försäkrings-belopp.		Årsafgift och extra tillskott år 1855.		
Mariestad	339,290	— —	559	10	—
Lidköping	595,420	— —	999	31	2
Skara	220,840	— —	367	26	1
Sköfde	116,600	— —	199	31	—
Hjo	79,350	— —	137	17	—
Falköping	63,200	— —	105	16	—
Summa	1,414,700	— —	2,368	35	3
Sednaste berättelsen upptog för år 1850 . .	1,144,070	— —	9,827	15	—

Försäkringarna hafva således under de sednaste fem åren ökats med 270,630 R:dr.

Penningarörelsen inom Länets har underlättats dels derigenom, att Örebro privatbank fortfarande hållit afdelningskontor i Mariestad med derunder lydande kommissionärs-expedition i Lidköping, dels ock af den filialbank, med säte i Mariestad och afdelningskontor i Lidköping, för hvilken Eders Kongl. Maj:t den 9 Juli 1852 i nåder fastställt reglemente och hvilken öppnades den 1 Oktober 1853. Denna banks grundfond, som vid nämnde tidpunkt blott utgjorde 400,000 R:dr B:ko, har sedermera ökats till det i reglementet bestämda maximibelopp af 600,000 R:dr samma mynt.

Enligt meddelade upplysningar hafva dessa bank-anstalters rörelse lemnat följande resultat:

	På upp- och afskrifnings-räkning.				Utlåning.									
	Insatte.		Innestående vid årets slut.		På diskont-räkning				På kreditiv-räkning					
					utlånte.		utestående vid årets slut.		uttagne.		utestående vid årets slut.			
Örebro privatbanks afdelning:														
år 1851	427,120	—	50,450	—	675,620	—	361,957	—	1,481,900	—	33,650	—	—	—
1852	445,740	—	61,640	—	598,680	—	276,990	—	1,879,680	—	45,460	—	—	—
1853	633,110	—	103,010	—	628,210	—	524,550	—	1,614,870	—	29,940	—	—	—
1854	525,950	—	105,650	—	583,770	—	297,250	—	1,466,780	—	27,050	—	—	—
1855	536,200	—	151,200	—	664,760	—	383,980	—	1,475,850	—	76,040	—	—	—
A n m. Privatbankens räkenskapsår beräknas ifrån och till den 1 December.														
Filialbanken:														
år 1854	448,940	—	79,050	—	546,500	—	284,900	—	1,517,180	—	152,920	—	—	—
1855	762,250	—	157,180	—	755,040	—	421,080	—	2,162,710	—	189,560	—	—	—

Oaktadt de ökade lånetillgångar, som uppkommit genom filialbankens bildande, hafva likväl, i följd af den betydliga utveckling, som affärsrörelsen inom Länet under de sednare åren erhållit, förutnämnde inrättningar i allmänhet icke varit i förlägenhet för medlens användande, utan ofta inträffat, att sökta lån icke kunnat förr än efter flere veckors förlopp utfalla. De farhågor, som vid nämnde banks stiftande hos en och annan väcktes, att båda låne-anstalterne icke skulle kunna samtidigt fortgå, hafva således af erfarenheten blifvit fullkomligt vederlagda.

Förhållandet med de hos Eders Kongl. Maj:ts befallningshafvande anställda lagsökningar för skuldfordran har visat sig sålunda:

	Anhängig-gjorda mål.	Fullföljde och afgjorda mål.	Faststälde belopp.	
år 1851	6,579	3,484	244,466	—
1852	8,191	3,963	388,695	—
1853	8,242	4,191	491,628	—
1854	4,842	2,097	278,546	—
1855	2,557	1,126	162,025	—
Enligt sednaste berättelsen var resultatet år 1850	5,655	3,297	195,250	—

Den tillväxt, som uti nämnde berättelse anmärktes hafva ägt rum under de 3:ne år, densamma omfattade, fortgick således till och med år 1853. Efter denna tid hafva deremot lagsökningarne fortfarande betydligt aftagit, hvilket lyckliga förhållande påtagligen är föranledt af den fördelaktiga afsättning af alla landtmanna-produkter samt de tillfällen till god arbetsförtjenst, som, enligt hvad i det föregående är anmärkt, under de sednaste åren förefunnits. Särdeles märkbar har förändringen varit i afseende å utmätnings-resolutioner för auktionsräkningar, enär antalet af dessa, som år 1851 utgjorde 1,314, sistlidet år nedgått till 177. De annars vanliga spanmåls-auktionerna vårtiden, då betydliga kvantiteter afyttrades, egentligen till de mindre bemedlade, hvilka då oftast nödgades, för vinnande af kredit, betala öfverdrifna pris, hafva ock under de sednare åren högst betydligt aftagit och på de flesta ställen nästan upphört.

Exekutiva auktioner å fastigheter hafva varit få, ty i de flesta fall, då sådane ifrågakommit, har godvillig liqvåd följt.

År 1851	reqvirerades sådana å	7	fastigheter, hvaraf	2	försåldes.
» 1852	dito	18	dito	4	dito.
» 1853	dito	14	dito	6	dito.
» 1854	dito	19	dito	7	dito.
» 1855	dito	8	dito	2	dito.

§ 7.

Städerna.

1:o. *Mariestad.* Staden innehåller, enligt den äldre planen, 118 tomter; men, då dessa befunnits otillräckliga, har Eders Kongl. Maj:t under den 27 April 1854 i nåder stadfäst en uppgjord plan till stadens utvidgande. Enligt denna skulle, i mån af behof, 40 tomter tillkomma. Bebyggandet af den nya planen är redan börjad. Stadsjorden utgör 699 tunnland åker och äng samt 975 tunnland skogs-mark. Invånarnes antal, som år 1850 utgjorde 1,976, hade år 1855 ökats till 2,132.

Uti staden funnos sistnämnde år 23 handlande med 27 biträden, samt 45 handverkare med 37 gesäller och 56 lärlingar eller andra biträden. Dessutom utöfvade 5 qvinnor sådan handel, som är uti 4 § af handelsordningen medgifven, samt 9 män och 4 qvinnor handverk såsom personligt försörjningsmedel.

Stadens fartyg utgjorde sistlidet år 6, innehållande tillhopa 166 läster.

Stadens fattigvård är fortfarande särdeles väl och omsorgsfullt ordnad i för-
ening med arbetsanstalt. Sistlidet år har fattigkassan, enligt donation af framlidne
handlanden J. H. Sorbon, erhållit 10,000 R:dr B:ko, som, efter gifvarens föreskrift,
skola förräntas till dess kapitalet fördubblats, hvarefter årliga räntan deraf får för
fattigvården användas. Framlidne handlanden Georg Northman hade ock i lifstiden
skänkt 3,333 R:dr 16 sk. B:ko till en fond, hvaraf årliga räntan skall utdelas till
15 pauvres honteux. För den så kallade Flybergiska stiftelsen till fattiga barns
underhållande är i det föregående redovisadt.

Förutom de i staden varande läroanstalter finnes der äfven en, genom gåfva
af mamsell Beata Bruhn grundlagd, flickskola, hufvudsakligen afsedd för undervisning
uti handarbeten. Sistlidet år voro 25 flickor der emottagna. Fonden, som ur-
sprungligen utgjorde 666 R:dr 32 sk. B:ko, har, genom välvilliga bidrag, blifvit så
förökad, att den nämnde år uppgick till 3,010 R:dr 16 sk. Derjemte åtnjuter
skolan, enligt donation af framlidne handlanden G. Northman, ränta å 6 procent å
1,000 R:dr B:ko.

Under de sista åren och sedan hamnbyggnaden blifvit fullbordad har uti sta-
den uppstått en ej obetydlig spanmålshandel, som synes vara i tilltagande. Stadens
läge uti det hördiga Wadsbo härad gör den ock dertill särdeles passande. Sistlidet
år utskleppades derifrån 29,742 tunnor.

Uti staden har ett nytt, rymligt och prydligt skolhus af sten med särskild
gymnastikbyggnad blifvit uppfördt och sistlidet år fullbordadt. Såsom bidrag till
kostnaden derför har, jemlikt Eders Kongl. Maj:ts nådiga beslut, 4,000 R:dr B:ko
utgått af stiftets byggnadskassa, hvarjemte delägarne uti Mariestads sparbank, af
dennes räntevinst, anslagit 333 R:dr 16 sk. under hvarterdera af de 3:ne byggnads-
åren, eller tillhoppa 1,000 R:dr B:ko.

2:o. *Lidköping*, belägen vid Lida-åns utlopp i Wenern, utgöres af 2:ne ge-
nom nämnda å skiljda delar, af hvilka den ena, som kallas gamla staden, är an-
lägd på 1400-talet och den andra, eller nya staden, år 1672. Återuppbyggandet
af gamla staden, som till största delen afbrann år 1849, har, efter det Eders Kongl.
Maj:st år 1851 nådigst medgifvit förändring uti den kort efter branden uppgjorda
och stadfastade nya planen, under de sednare åren med raskhet bedrifvits och kan
nu sägas vara i det närmaste fullbordadt.

Stadens tomter äro för närvarande 187. Den odlade stadsjorden är uppgifven
till 872 tunnland samt skogs- och utmarken till omkring 1,200 tunnland.

Invånarnes antal, som år 1850 uppgick till 2,378, utgjorde sistlidet år 2,768.

Uti staden funnos sistlidet år 58 handlande med 59 biträden; 89 handtver-
kare med 41 gesäller och 90 lärlingar eller andre arbetare, samt 8 qvinnor, id-

kande sådan handel, som uti 4 § af handelsordningen är medgifven. Derjemte bedrefs derstädes en snusfabrik.

Befintlige fartyg utgjorde sistlidet år 5 af 116 lästers drägtighet.

Stadens spanmålshandel har mer och mer utvidgats. Spanmåls-utskeppningen uppgick sistlidet år till 146,794 tunnor.

En ny prydlig jernbro öfver Lida-ån har innevarande år blifvit fullbordad. Utgiften därför har blifvit bestridd af en fond, som samlats på det sätt att, med Kongl. Maj:ts nådiga tillstånd, bropenningar under åtskilliga år uppburos vid stadens bro, hvarefter de influtna medlen förräntats och räntorna blifvit lagda till kapitalet. Kostnaden för bron med nya landfästen af huggen sten har uppgått till 21,333 R:dr 16 sk. B:ko. Fonden har dessutom lemnat öfverskott, så att bidrag kan påräknas äfven till framtida underhåll.

Uti staden har jemväl ett skolhus af sten under de sednaste åren blifvit uppfördt.

Sedan handlanden Särnmark sistlidet år donerat 5,000 R:dr B:ko till anläggande af en vattenledning till staden ifrån källor å Rådaås kronopark, för att sålunda bereda tillgång å godt dricksvatten, som förut saknades, samt Eders Kongl. Maj:ts nådigst bifallit, att för behofvet erforderlig plats å nämnde kronopark finge af staden disponeras, har denna vattenledning under innevarande år blifvit utförd och visat sig motsvara det afsedda ändamålet.

3:o. *Skara.* Staden har 110 $\frac{1}{4}$ tomter, af hvilka 11 $\frac{1}{2}$ äro obebyggda. Stadsjorden är nu uppgifven innehålla 1,231 tunnland åker och äng samt 1,694 tunnland skogsmark, af hvilken omkring 500 tunnland äro mer eller mindre skogbeväxte, samt 64 tunnland utgöras af odugliga mossar och kärr.

Folkmängden, som år 1850 uppgick till 1,845 personer, var sistlidet år ökad till 2,026.

Staden, som är säte för stiftets Biskop och Konsistorium samt, enligt hvad redan i det föregående är anmärkt, ett större elementar-läroverk, hemtar derifrån sin väsendtligaste betydenhet.

Sistlidet år funnos der 15 handlande med 6 biträden, 2:ne qvinnor med 1 biträde, idkande sådan handel, som uti 4 § af handelsordningen medgifves, samt 40 handverkare med 12 gesäller och 28 lärlingar eller andra arbetare. Derjemte voro 26 mans- och 5 qvinspersoner skattskrifne att idka handverk såsom personligt försörjningsmedel.

Under sednaste qvinqvennum har nytt rådhus blifvit uppfördt.

Genom enskild frikostighet är fond samlad till en skola, hvarest fattiga flickor undervisas i läsning och handarbeten. Tolf barn äro der emottagna.

Utaf räntorne å en af Dispaschören Siberg donerad fond lemnas understöd åt behöfvande enkor af bättre klassen.

Domkyrkan åtnjuter **137** tunnor $6\frac{2}{3}$ kappar kronotonde. Den i sednaste berättelsen omförmälde större reparation å nämnde kyrka har numera blifvit fullbordad.

En större biblioteksbyggnad, enligt af Eders Kongl. Maj:t nådigst fastställd ritning, är under utförande.

4:o. *Sköfde*. Staden har **66** tomter samt derjemte **871** tunnland åker och äng och **549** tunnland utmark.

Dess folkmängd uppgick sistlidet år till **1,063** och hade således ifrån år **1850**, då den utgjorde **843**, blifvit ökad med **220**.

Uti staden finnas **19** handlande med **21** biträden samt **42** handtverksmästare med **36** gesäller och **71** lärlingar eller andre arbetare.

Utom förut omnämnde skolor är i staden inrättad en flickskola, hvarest **15** fattiga flickor ifrån **12** till **16** års ålder erhålla fri undervisning. Denna inrättning har blifvit grundlagd på det sätt, att Lagmannen m. m. G. B. Richert år **1852** för sådant ändamål öfverlät ett nytt boningshus och, såsom bidrag till lärarinnans aflöning, anvisade **50** R:dr årligen under **5** års tid. Derjemte har inrättningen, genom förlikning i tvist om testamente af allidne Kapitenen C. G. Hammarhjelm, erhållit ett kapital af **1,666** R:dr **32** sk. B:ko.

Genom donation af numera allidne Rådmanen Rådberg, till belopp af **5,000** R:dr R:gs, har i staden blifvit uppfördt ett fattighus med arbetsinrättning, hvilket öppnades den **1** Oktober sistlidet år. Samme man har äfven skänkt till staden **3,000** R:dr R:gs, hvaraf räntan skall utdelas till **15** i staden bosatte mindre bemedlade personer, som ej åtnjuta fattigvård.

5:o. *Hjo*. Det gamla tomtetalet har, genom ett af Eders Kongl. Maj:t sistlidet år fastställdt förslag till tomtreglering för stadens utvidgande, blifvit ökad med **24**, så att det nu utgör **103**. Af de nya tomterne äro redan **8** upplåtna till bebyggande. Stadsjorden utgör nu sammanlagdt **1,489** tunnland, hvaraf **654** tunnland åker.

Folkmängden var, ifrån **874**, som den år **1850** utgjorde, sistlidet år ökad till **971**.

Sistnämnde år ägde staden **18** handlande med **9** biträden samt **41** handtverksmästare med **19** gesäller och **35** lärlingar, hvarjemte **5** personer idkade handverk såsom försörjningsmedel.

6:o. *Falköping*, hvars folkmängd år **1850** uppgick till **688** personer, hade sistlidet år **779** invånare. Deraf voro **9** handlande med **19** biträden, **18** handverkare

verkare med 52 arbetare, samt 17 personer, hvilka idkade handverk såsom sjelf-försörjning. Dessutom bedrefs der en tobaksfabrik, med 14 arbetare eller lärlingar, och hvars tillverkningsvärde uppskattats till 13,333 R:dr 16 sk. B:ko.

Stadsjorden utgör 1,536 tunnland, hvaraf 1,274 tunnland odlade.

Bevilling af handel och rörelse i städerna har år 1855 utgjort:

uti Mariestad	1,117: 36. 2.
» Lidköping	1,273: 26. —
» Skara	374: 4. —
» Sköfde	361: 4. —
» Hjo	344: 15. —
» Falköping	295: 16. —

Marieholm, i Skaraborgs Läns Landskansli, den 4 Oktober 1856.

A. P. SANDSTRÖMER.

W. HEDENSTIERNA.

C. J. SUNDBERG.

TABELL för Städerna inom Skaraborgs Län.

Main data table with multiple columns for land, crops, livestock, and city statistics. Includes sub-sections for Mariestads Stad, Lidköpings Stad, Skara Stad, Sköfde Stad, Hjo Stad, and Falköpings Stad.

Skaraborgs Läns Landskontor den 4 Oktober 1856.

C. J. Sundberg.

Till Berättelsen öfver Skaraborgs Län för åren 1851-1855.